

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

_____ Горіна Г.О.

« ____ » _____ 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»

зі спеціальності 242 «Туризм»

за освітньою програмою «Туризм»

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ
В УКРАЇНІ»**

Виконав здобувач
вищої освіти

4 курсу групи ТУР-19
Дудченко Роман Ігорович

_____
(підпис)

Керівник:

к. пед. н., доцент Богатирьова Г. А.

_____
(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

Кривий Ріг
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства
Форма здобуття вищої освіти очна
Ступінь «Бакалавр»
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

_____ Горіна Г.О.

«___» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Дудченко Роман Ігорович

1. Тема роботи «Особливості розвитку екологічного туризму в Україні»

Керівник роботи к.пед.н., доцент Богатирьова Г. А.

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського
від «28» листопада 2022 року № 390-с

2. Строк подання студентом роботи: «__12__» _червня_ 2023 року

3. Вихідні дані до роботи: статистичні дані офіційних звітів Всесвітньої туристичної організації, Державної служби статистики України, Державного агентства розвитку туризму та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, аналітичні матеріали та інформація Міжнародної організації екотуризму, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства закордонних справ України та Національної туристична організації України, дані міжнародних екологічних сертифікаційних програм Blue Flag та Green Key, нормативно-правові акти України, наукові праці, інформаційні джерела мережі Інтернет, власні спостереження та судження.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідження теоретико-методичних засад екологічного туризму; аналіз регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні;

визначення шляхів активізації розвитку екологічного туризму в Україні; розробка практичних рекомендації щодо розвитку екологічного туризму в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): 10 рисунків, 12 таблиць, 10 додатків.

6. Дата видачі завдання « 02 » лютого 2023 року

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір напрямку дослідження, аналіз бази та літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження. Формулювання, обґрунтування та затвердження теми роботи	27.02.2023	виконано
2	Підготовка основної частини роботи	12.03.2023	виконано
3	Підготовка висновків та рекомендацій роботи	24.04.2023	виконано
4	Підготовка вступу роботи.	10.05.2023	виконано
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	15.05.2023	виконано
6	Представлення роботи на кафедрі для рецензування	12.06.2023	виконано
7	Оформлення презентаційних матеріалів, проходження нормоконтролю	14.06.2023	виконано
8	Захист дипломної роботи	20.06.2023	виконано

Здобувач в.о. _____

(підпис)

Дудченко Р.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис)

Богатирьова Г. А.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок: 63, рисунків: 10, таблиць: 12, використаних джерел: 65, додатків: 10.

Мета кваліфікаційної роботи: розробка практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку регіональних особливостей екологічного туризму в Україні.

Об'єкт дослідження: туристична діяльність в Україні

Предмет дослідження: особливості розвитку екологічного туризму в Україні.

Завданнями роботи визначені: дослідження теоретико-методичних засад екологічного туризму; аналіз регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні; визначення шляхів активізації розвитку екологічного туризму в Україні; розробка практичних рекомендацій щодо розвитку екологічного туризму в Україні.

Методи використані у кваліфікаційній роботі: теоретичного узагальнення та системно-структурного методу (для дослідження теоретико-методичних засад екологічного туризму), аналізу (для визначення регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні), статистичного методу (для обробки статистичної інформації) абстрактно-логічного методу (для визначення основних проблем розвитку екологічного туризму в Україні), абстрактно-теоретичного методу (для формування теоретичних висновків).

Основні результати дослідження: За результатами проведеної роботи було досліджено теоретичні аспекти розвитку екологічного туризму, визначено види та основні форми організації екотуризму; проаналізовано регіональні особливості розвитку екологічного туризму; досліджено сучасні тенденції розвитку та визначено шляхи активізації розвитку екологічного туризму; розроблено практичні рекомендації щодо активізації розвитку екологічного туризму в Україні.

Основні висновки та рекомендації: на підставі проведеного дослідження було сформульовано теоретичні та практичні висновки, визначено основні напрями розвитку екологічного туризму в Україні та розроблено практичні рекомендації щодо активізації його розвитку.

Ключові слова: ТУРИЗМ, ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ, ЕКОЛОГІЧНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ, ВИДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ, ПРИНЦИПИ ЕКОТУРИЗМУ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
ОСНОВНА ЧАСТИНА	
1. Теоретико-методичні засади розвитку екологічного туризму	8
2. Регіональні особливості розвитку екологічного туризму в Україні.....	19
3. Шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Україні.....	38
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Прискорення темпів урбанізації та стрімкий розвиток технологій з кожним роком все більше віддаляють жителів міст від природного середовища, сприяють ізолюваності та надмірним навантаженням на їх нервову систему. Відповідно, з'являється раціональна потреба відпочити в оточенні природного середовища, яке зазнало мінімального антропогенного впливу, щоб звільнитися від фізіологічного та психологічного напруження. В таких умовах набуває популярності екологічний туризм (екотуризм), що забезпечує реалізацію як рекреаційних так і пізнавальних потреб туристів та підкріплює тренд на екологізацію усіх сфер життя суспільства.

Екологічний туризм в Україні розвивається та набуває популярності серед туристів, які цінують екологічну чистоту та природну красу країни. Особливо це молодь, яка веде активний спосіб життя, в тому числі студенти. Прихильниками екотуризму також стають люди третього віку, які його розглядають з точки зору отримання рекреаційних послуг без далеких подорожей.

Україна має значний потенціал для того, щоб стати важливим осередком екологічного туризму світового рівня. Забезпечити потреби туристів у екологічному відпочинку можуть перш за все багаті природні ресурси. Це і велика кількість національних парків, заповідників та природних зон національного значення, і природоохоронні та антропогенно незмінені території місцевого значення. Запорукою їх туристичної привабливості та ділової й інвестиційної активності є ефективне рекреаційне освоєння та раціональне природокористування. Це сприятиме інтенсифікації розвитку туристичної інфраструктури та вдосконаленню територіальної організації екотуристичної діяльності. З огляду це актуальними постають питання поглибленого дослідження екологічного туризму в Україні, визначення закономірностей та перспектив його розвитку.

Дослідженню екологічного туризму присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як Бейдик О. О. [5], Любіцева О. О. [26], Мальська М. П. [27; 28], Сорокіна Г. О. [44], Школа І. М. [49]. Вагомий внесок у розвиток теоретичної бази туристичної діяльності екологічного спрямування зробили Безугла Л. С. [3; 4], Бойко В. О. [6; 7], Вишневський В. І. [8], Грищенко О. Ф. [11], Дмитрук О. Ю. [16; 17], Осіпчук А. С. [34], Сонько С. П. [43], Шкарупа А. [48]. Акцентують у своїх дослідженнях увагу на розвитку екотуризму в межах об'єктів природно-заповідного фонду Гетьман В. І. [9; 10], Добровольська Н. В. [18], Савіцька О. П. [40], Ступень Н. М. [45], Шукель І. В. [50]. Питаннями розвитку екологічного туризму в умовах війни займаються Москвяк Я. Є. [31], Паньків Н. Є. [35; 36], Посохов І. С. [38].

Проте, не дивлячись на інтерес наукової спільноти до проблематики екологічного туризму, недостатню увагу приділено дослідженню розвитку екологічного туризму у регіонах України в умовах війни та у післявоєнний час, що підтверджує актуальність нашого дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у розробці практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку регіональних особливостей екологічного туризму в Україні.

Для реалізації поставленої мети передбачається вирішення наступних завдань:

- дослідження теоретико-методичних засад екологічного туризму;
- аналіз регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні;
- визначення шляхів активізації розвитку екологічного туризму в Україні;
- розробка практичних рекомендації щодо розвитку екологічного туризму в Україні.

Об'єкт дослідження – туристична діяльність в Україні.

Предмет дослідження – особливості розвитку екологічного туризму в Україні.

Методи дослідження: обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження. Результати дослідження одержано з використанням: теоретичного узагальнення та системно-структурного методу (для дослідження теоретико-методичних засад екологічного туризму), аналізу (для аналізу регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні), статистичного методу (для обробки статистичної інформації) абстрактно-логічного методу (для визначення основних проблем розвитку екологічного туризму в Україні), абстрактно-теоретичного методу (для формування теоретичних висновків).

Інформаційну базу дослідження склали статистичні дані офіційних звітів Всесвітньої туристичної організації, Державної служби статистики України, Державного агентства розвитку туризму та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, аналітичні матеріали та інформація Міжнародної організації екотуризму, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства закордонних справ України та Національної туристичної організації України, дані міжнародних екологічних сертифікаційних програм Blue Flag та Green Key, нормативно-правові акти України, наукові праці, інформаційні джерела мережі Інтернет, власні спостереження та судження.

Структура кваліфікаційної роботи, обумовлена її метою та логікою викладення матеріалу, включає вступ, основну частину (три розділи), висновки та рекомендації, список використаних джерел (65 найменувань), 12 таблиць, 10 рисунків, 9 додатків. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінки.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Теоретико-методичні засади розвитку екологічного туризму

Дослідження теоретико-методичних засад розвитку екологічного туризму показує, що сьогодні питання розвитку екологічного туризму в Україні є достатньо багатограним та залишається дискусійним.

На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної наукової літератури, зокрема праць Д. Хокінга і К. Ліндберга, Д. Вестерна, Е. Мондіно та Т. Бірі, Д. Форіса, А. Флореску, Т. Форіса та С. Барабаса, О. Любіцевої, В. Вишневського О. Дмитрука Г. Сорокіної та ін., можемо встановити, що початком формування наукової концепції екологічного туризму прийнято вважати 80-ті роки ХХ століття [8].

У цей період мексиканський громадський діяч, вчений та еколог Ектор Себалос-Ласкурайна, вперше використав термін «екологічний туризм» та визначив, що «екологічний туризм – це поєднання подорожі до відносно незмінених природних зон, з обов’язковим об’єктом дослідження» [8]. Разом з цим вчений відзначав, «що важливим елементом екологічного туризму є повага та турбота до дикої природи, живих організмів та культури, спільно із сприянням їх захисту» [8].

Проаналізуємо підходи до визначення екологічного туризму у працях зарубіжних науковців, де проблематика екологічного туризму стала популярною у 90-х роках ХХ ст. Перше ґрунтовне визначення було запропоноване Г. Міллером, який вбачав в екологічному туризмі в основному «можливість поліпшення стану навколишнього середовища» [17]. Визначення, сформульовані науковцями у наступні роки, зокрема Д. Хокінга і К. Ліндберга та Д. Вестерна, трактують екологічний туризм уже як туристичні мандрівки, що «не впливають на навколишнє середовище зберігають екологічну рівновагу» [57; 12] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Визначення екологічного туризму зарубіжними вченими

Автор	Визначення
Міллер Г.	Життєздатний туризм, чутливий до навколишнього середовища, що включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища і має на меті поліпшення стану в цьому середовищі.
Хокінг Д., Ліндберг К.	Будь-яка подорож, протягом якої мандрівник вивчає навколишнє середовище, подорож у якій природа є головною цінністю.
Вестерн Д.	Подорожі з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище або тури до природи.

(розроблено автором за даними [17; 57; 62])

Акумулюючи світовий досвід сучасні науковці Е. Мондіно та Т. Бірі стверджують, що «екотуризм, це напрямок сталого туризму, основною ідеєю якого є гармонізація стосунків людини з навколишнім природним середовищем,

турбота про збереження довкілля, що використовується в туристичних цілях та підвищення екологічної свідомості суспільства, є популярним і перспективним напрямком індустрії туризму» [58]. Д. Форіс, А. Флореску, Т. Форіс та С. Барабас проводять оцінку екологічного туризму «з точки зору економічного та культурного впливу на місцевих жителів, а також на екологічну систему DESTINAЦІЙ, і роблять висновок, що для того, щоб екологічний туризм міг реально позитивно впливати на економічну, соціальну та еколого-кліматичну сфери країни, а також бути реальним пріоритетним напрямом туризму, його поняття має базуватися на таких основних аспектах: орієнтації туристів щодо пріоритетного споживання екологічних ресурсів; збереження наявного природного середовища та підтриманні традицій укладу життя місцевого населення» [54]. Отже, враховуючи багатоаспектність поняття екологічного туризму, не існує єдиної одноставної думки стосовно його визначення.

В результаті напрацювань зарубіжних вчених, у теорії екологічного туризму чітко сформулювались чотири концепції: німецька (західноєвропейська), австралійська, американська та мексиканська [44].

Важливість концепцій у екологічному туризмі полягає у систематизації наукових поглядів на екологічний туризм, які відображають його основні характеристики, ідей та конкретні функції, а також розробці та обґрунтуванні єдиної ефективної стратегії розвитку. Розглянемо особливості концепцій екологічного туризму у табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Зарубіжні концепції екологічного туризму

Концепція	Особливості концепції
Німецька (західноєвропейська)	- найбільш рання концепція, яка відповідає принципу «м'якого туризму»; - передбачає розвиток екотуризму в малозмінній, слабопорушній природі, а також на територіях, які особливо охороняються; - вбачає сутність екологічного туризму у гуманізації традиційного туризму.
Австралійська	- географія концепції обмежена австралійським регіоном; - передбачає не лише успішний туристичний бізнес, а й дбайливе ставлення до природи, культури й традицій місцевого населення; - цілі екомандрівок полягають у пізнанні природи, відпочинку та отриманні емоційної та естетичної насолоди.
Американська	- передбачає розвиток форм екотуризму в культурному ландшафті й робить акцент на принципах стійкого розвитку туризму, на збереженні тих природних ресурсів; - активно використовує залучення місцевих і корінних громад до планування, розвитку і здійсненню екотуристичної діяльності, яка сприяє підвищенню їх добробуту; - наголошує на важливості використання в екологічному туризмі територій із вторинною квазіприродою, де корінних ландшафтів практично не збереглося.

Продовження табл. 1.2

Мексиканська	- передбачає активне сприяння збереженню не лише природної а й культурної спадщини, зокрема доколоніального періоду; - включає освітню складову, роз'яснення туристам значення природної та культурної спадщини відвідуваних туристичних центрів; - має спрямованість на індивідуальні екологічні тури мандрівників та організовані туристські групи невеликого розміру, що не несуть великого рекреаційного навантаження на природні ландшафти.

Джерело: розроблено автором на основі [2; 8; 17; 44]

На основі аналізу таблиці 1.2 можемо зробити висновок, що в існуючих зарубіжних концепціях екологічного туризму головними його об'єктами виступає природа. На думку вчених, це можуть бути:

- дика недоторкана природа;
- ландшафти, які знаходяться під охороною;
- ландшафти, що були змінені людиною в процесі розвитку цивілізації;
- об'єкти, що перекликаються з місцевою культурою.

Ми вважаємо, що спільним елементом вище зазначених концепцій є врахування концепції сталого розвитку. Вона передбачає, що туристичне природокористування не буде призводити до деградації природних ресурсів, оскільки для відновлення й охорони останніх, будуть використовувати частину прибутку від туристичної діяльності [8].

Розглянемо підходи до визначення дефініції «екологічний туризм» у працях вітчизняних вчених. Розгляд наукових праць демонструє увагу до вивчення проблем екологічного туризму та одночасно відсутність згоди у науковій спільноті з приводу концептуального визначення поняття «екологічний туризм» (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Визначення поняття «екологічний туризм» у працях вітчизняних вчених

Автор	Визначення
Бейдик О.	Рекреаційна діяльність, яка має мінімальний вплив на природне середовище, пов'язана з гармонійним поєднанням природи, людей, засобів відпочинку та рекреаційної інфраструктури.
Вишневецький В.	Туризм у місця з відносно незайманою природою, до цінних у природному відношенні об'єктів з метою отримання задоволення від перебування на природі, розширення знань про неї та оздоровлення.
Гетьман В.	Інтегрований вид туризму, що орієнтований передусім на збереження довкілля.
Дмитрук О.	Інтегруючий напрям рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами, турсервісерами, природним середовищем та місцевими громадами.
Любіцева О., Стащук К.	Напрямок туризму, оснований на максимізації використання природно-рекреаційних благ та ресурсів і спрямований на еколого-просвітницьку рекреаційну діяльність.

Продовження табл. 1.3

Савіцька О.	Напрямок туризму основною ідеєю якого є гармонізація стосунків людини з навколишнім природним середовищем, турбота про збереження довкілля, що використовується в туристичних цілях та підвищення екологічної свідомості суспільства.
Сонько С.	Новітній напрям туризму з орієнтацією на екологічну складову та підвищеною увагою до місць з незмінним або мало зміненим природним середовищем.

Джерело: розроблено автором на основі [5; 8; 10; 17; 26; 40; 43]

Як видно з таблиці 1.3 дослідженням теоретичних аспектів та географії екологічного туризму займалися О. Бейдик, О. Любіцева, О. Савіцька та С. Сонько.

В. Вишневський у своїх наукових працях визначив поняття, принципи, функції та завдання, а також інтеграційні та стабілізаційні основи екологічного туризму [8].

О. Дмитрук у власних дослідженнях «акцентував увагу на теоретичній основі, завданнях маркетингу і менеджменту, обслуговуванні екотуристів, а також менеджменті трудових ресурсів в екологічному туризмі» [16; 17].

В. Гетьман, О. Касянова та Я. Олійник дослідили та проаналізували проблеми розвитку екологічного туризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України [9; 10].

Загалом, кожен з науковців пропонує власне визначення дефініції «екологічний туризм», виходячи з основних аспектів, які вважають найбільш значущими у цьому виді туризму.

Варто відзначити, що окремі концепції екологічного туризму в Україні не виділяють, а дотримуються зарубіжних. Пріоритетною моделлю розвитку екологічного туризму на українському ринку туристичних послуг є німецька (західноєвропейська), в якій основою є подорожі в межах природоохоронних територій.

Міжнародні туристичні та екологічні організації, такі як Міжнародна організація екотуризму (The International Ecotourism Society, TIES), Міжнародний союз охорони природи (International Union for Conservation of Nature, IUCN), Всесвітній Фонд дикої природи (World Wildlife Fund, WWF), ЮНЕСКО (UNESCO) в рамках своєї діяльності також оперують поняттям екологічного туризму, яке є невід'ємною складовою їх програмних документів. Однак і там трактування екологічного туризму має відмінності, які зазначені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Трактування поняття «екологічний туризм» міжнародними організаціями

Міжнародна організація	Визначення
Міжнародна організація екотуризму (The International Ecotourism Society, TIES)	Відповідальна подорож природними територіями, яка зберігає навколишнє середовище, підтримує добробут місцевого населення та передбачає інтерпретацію та навчання (2015 р.).

Продовження табл. 1.4

Міжнародний союз охорони природи (International Union for Conservation of Nature, IUCN)	Подорож з відповідальністю до навколишнього середовищем та до непорушених природних територій з метою вивчення і насолоди природою і культурними визначними пам'ятками, яке сприяє охороні природи, чинить «м'який» вплив на навколишнє середовище, забезпечує участь місцевих жителів.
Всесвітній Фонд дикої природи (World Wildlife Fund, WWF)	Туризм, що включає подорожі в місця з незайманою природою, з метою отримати уявлення про природні та культурно-етнографічні особливості даної місцевості, який не порушує при цьому цілісності екосистем і створює такі економічні умови, при яких охорона природи і природних ресурсів стає вигідною для місцевого населення.
Всесвітньої туристичної організації (World Tourism Organization, UNWTO)	Цільові поїздки в місця з відносно недоторканою природою і культурно-історичною спадщиною, що добре збереглася.
ЮНЕСКО (UNESCO)	Відповідальна подорож в природні території, яка сприяє охороні природи і покращує добробут місцевого населення.

Джерело: розроблено автором на основі [53; 56; 60; 64; 65]

Загалом, міжнародні організації активно досліджують та висвітлюють роль і значення екологічного туризму в світовій економіці, визначають індикатори для оцінювання його розвитку, збирають статистичну інформацію щодо сучасного стану. Серед згаданих організацій варто відмітити ЮНЕСКО, яка окрім екологічних досліджень, займається поширенням екологічних знань та культури. Під егідою ЮНЕСКО започатковано кілька програм щодо поліпшення навколишнього середовища, наприклад, ЮНЕП (United Nations Environmental Program), «основна діяльність якої спрямована на посилення уваги до стану довкілля. Основним міжнародним документом, яким у своїй діяльності керуються організації, є Квебекська декларація з екологічного туризму, затверджена Всесвітньому саміті у 2002 році» [53].

У нормативно-правових документах, що регулюють туристичну діяльність в Україні, поняття екологічного туризму відсутнє взагалі. У Законі України «Про туризм» визначається екологічний туризм «як один із напрямів туризму, залежно від цілей туристичної діяльності, однак трактування не наводиться» [23]. У Законі України «Про природно-заповідний фонд», який регулює діяльність національних природних парків та інших природно-заповідних установ, вказано, що «окрім природоохоронної, культурно-освітньої і науково-дослідної, об'єкти природно-заповідного фонду можуть провадити екологічну туристичну діяльність та визначено основні форми для її ефективної організації» [22], проте визначення екологічного туризму відсутнє.

На підставі аналізу теоретичних підходів до визначення поняття екологічного туризму та існуючих визначень можна стверджувати, що екологічний туризм є формою туризму, яка пропонує свідомі заходи для мінімізації негативного впливу на природне середовище, сприяє фінансуванню збережених природних територій та створює джерела доходів для місцевого населення.

Отже, поняття екологічний туризм можна визначати як вид прибуткової туристичної діяльності з метою сталого розвитку туристичних дестинацій, що сприяє формуванню екологічного світосприйняття та приносить користь навколишньому природному середовищу.

Дискусійним в економічній літературі є і питання класифікації екологічного туризму. Так, О. Сорокіна пропонує усі види екологічного туризму розподілити на дві групи за обсягом території: «екологічний туризм у межах об'єктів природно-заповідного фонду й акваторій; екологічний туризм поза межами об'єктів природно-заповідного фонду й акваторій» [44].

В першому випадку передбачається «облаштування екологічних стежок, організація класичних екологічних турів по типу наукових, пізнавальних, пригодницьких турів або поїздок вихідного дня». До другої групи доцільно віднести туристичні «екологічно орієнтовані тури по типу агротурів, біотурів, круїзів на лайнерах та відпочинок в агросадибах та екоготелях» [44].

Грунтуючись на географії, спрямованості та характері основних міжнародних туристичних потоків І. Вишневський пропонує класифікувати екологічний туризм як внутрішній і міжнародний, організований і неорганізований. Науковець зазначає: «міжнародний екологічний туризм зазвичай має організований характер, у внутрішньому ж домінує неорганізований» [8]. Можемо відзначити, що не дивлячись на те, що неорганізований екологічний туризм дає більше свободи туристам, одночасно має суттєві недоліки. Серед таких відзначимо залишення поза увагою екотуристів туристів унікальних природних об'єктів, а також порівняно невелику природоохоронну складову. Зрештою, саме неорганізовані туристи, несуть надмірне рекреаційне навантаження на природні ландшафти, займаються вандалізмом та залишають сміття. За час існування екологічного туризму виокремились окремі його види. Загалом, в залежності від специфіки активностей, туризм може бути класифікований як науковий, пізнавальний та рекреаційний. Особливості видів екологічного туризму розкриті в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Види екологічного туризму

Вид	Особливості	Форми реалізації
Науковий	- складає відносно невелику частку у загальному екотуристичному потоці; - відіграє важливу роль у розвитку науки, шляхом істотного поповнення інформації про маловивчені райони; - важливий для розвитку екологічного туризму в регіоні на стійкій основі; - сприяє розширенню наукових і освітніх зв'язків між різними країнами, міжнародними організаціями, підприємствами, освітніми установами та благодійними фондами; - найбільш притаманний природним і біосферним заповідникам та національним природним паркам.	- наукові експедиції; - літні польові практики студентів; - подорожі, які включають збір наукової інформації про регіон або територію; - картування.

Продовження табл. 1.5

Пізнавальний	- складає найменшу частку у екотуристичному потоці; - переслідує пізнавальні цілі та має вагомий пізнавальний компонент; - передбачає екологічну просвіту туристів, їх участь у місцевих культурних і природоохоронних подіях; - спрямований на задоволення духовно-естетичних потреб; - здійснюється в помірно охоронюваних територіях.	- тури по спостереженню (за птахами, китами, метеликами); - ботанічні екскурсії; - археологічні, етнографічні та палеонтологічні подорожі; - екосафарі; - тури для любителів відео- та фотозйомки.
Рекреаційний	- складає найбільшу частку у екотуристичному потоці; - головною ціллю є відпочинок на природі; - передбачає фізичне, психологічне і духовне відновлення та задоволення пізнавальних і естетичних потреб туристів; - має активні та пасивні форми реалізації; - має найбільшу інтенсивність використання природних ресурсів; - виходить за межі охоронюваних територій, на простір культурних ландшафтів.	- піші, кінні і лижні походи; - альпінізм, спелеотуризм; - гірські та водні подорожі; - відпочинок в наметових таборах; - походи, прогулянки, пікніки; - спортивна риболовля; - збирання дарів природи, які здійснюються на принципах екологічної стійкості.

Джерело: розроблено автором на основі [8; 17; 44; 45; 48]

Проаналізувавши вище перелічені види екологічного туризму можна констатувати, що їх виділення є досить умовним, адже дуже важко провести між ними чітку межу. Окрім цього форми їх реалізації можуть бути взаємопов'язані, а один екологічний тур поєднувати декілька цілей. Характерним є і поєднання інших видів туризму з екологічним, наприклад у культурно-пізнавальному турі, може бути включений елемент пізнавального екологічного туризму, як от короткочасне відвідування національного природного парків або іншої природної території. Тим не менш, визначені науковцями особливості різних видів екологічного туризму можуть бути корисними для того, щоб визначитися, на яку категорію туристів краще орієнтуватись, розробляючи туристичний продукт в сегменті екологічного туризму.

Варто відзначити, що важливою особливістю екологічного туризму є високі вимоги до туристів. Вони мають усвідомлювати важливість збереження природи, любити її та захоплюватись, для яких тури в природу і відвідування охоронюваних територій є основною метою відпочинку. В екологічних турах беруть участь представники всіх вікових груп. Наймасовішою часткою зазвичай є молодь, адже комфорт в деяких турах може бути обмежений, а також школярі та студенти.

Виходячи з цілей, характеру та основної мотивації прийнято виділяти чотири категорії учасників екологічних турів: «фахівці (вчені або учасники спеціалізованих освітніх та наукових турів), захоплені (туристи, що цілеспрямовано подорожують з метою пізнання місцевої природи і культури), основний потік (туристи, головною метою яких є відпочинок в усіх його формах), випадкові (туристи, для яких відвідування природних куточків є складовою частиною іншого туру)» [50]. Однак такий розподіл не може бути абсолютним, адже один і той самий турист, за різних обставин та у різний час, може бути віднесений до різних категорій.

При аналізі наукових праць виявлено часте ототожнення, або навіть підміну понять, екологічного туризму з іншими напрямками туризму, наприклад біотуризмом, природним, пригодницьким, сільським чи зеленим (рис. 1.1).

Природний туризм

- на відміну від екологічного туризму, його «екологічність» ґрунтується лише на мотивації туристів (відпочинок в дикій природі, знайомство з нею) і характері їх діяльності (сплави, трекінг) і не враховує екологічний вплив таких подорожей на навколишнє середовище.

Біотуризм

- на відміну від екологічного туризму, метою подорожей в дику природу можуть бути форми дозвілля, що несуть шкоду навколишньому середовищу, наприклад подорожі до місць гніздування птахів, полювання чи подорожі в недоторканій природі на моторних човнах.

Пригодницький туризм

- на відміну від екологічного туризму, не всі тури відповідають екологічним критеріям, особливо в аспекті сталого використання ресурсів, наприклад антиекологічними можуть бути спортивні і сафарі-тури, тури пов'язані з здобиччю живих трофеїв.

Сільський туризм

- на відміну від екологічного туризму, передбачає ведення сільського способу життя серед природи та заняття сільськогосподарською, культурною та фестивальною діяльністю в незмінених природних ландшафтах, що може призводити до їх деградації та знищення.

Зелений туризм

- на відміну від екологічного туризму, передбачає масовість туристичного потоку з незавжди свідомими та підготовленими туристами у його структурі та природокористування, що приводить до деградації ресурсів, наприклад на територіях об'єктів природо-заповідного фонду.

Рисунок 1.1 – Відмінність ототожнюваних видів туризму від екологічного

Джерело: розроблено автором на основі [8; 17; 37; 44]

Як бачимо з рисунка 1.1, наведені види туризму суміжні, та навіть взаємозв'язані, але мають віддалене відношення до екологічного туризму, тому що підтримують інші цілі та не відповідають головним його принципам. Внаслідок понятійної плутанини деякі туристичні підприємства відмовляються від використання терміну екологічний туризм, тому що він розуміється різноманітними групами споживачів по-різному.

Ще одним негативним наслідком заплутаності та неоднозначності в термінології є те, що це не дозволяє отримати точні статистичні дані про розвиток екологічного туризму. Тому експерти Всесвітньої туристичної

організації в підрахунку прибуттів і надходжень від різних видів туризму використовують поняття «туризм, орієнтований на природні туристські ресурси», куди відносять і екологічний туризм» [64].

У зв'язку з цим, резонним є висновок Міжнародної організації екотуризму про те, що «ніколи не буде чіткого розмежування між іншими видами туризму і екологічним туризмом, його варто сприймати як авангард, що привносить усе краще на туристський ринок і є зразком для наслідування в усьому світі» [34].

Визначимо основні функції екологічного туризму. Загалом їх можна розділити на два блоки, функції які є спільними для усіх видів туризму та специфічні функції, які притаманні лише екотуризму.

До загальних функцій Г. Сорокіна пропонує відносити «рекреаційно-оздоровчу, що має на меті задоволення потреб у відновленні фізичних і психічних сил та покращення стану здоров'я в результаті туристичних виїздів; економічну, що спрямована на ефективний сталий розвиток регіонів; виховну, що полягає у вихованні гуманістичних цінностей та національної свідомо через набуття туристичного досвіду; інтелектуально-розвивальну, яка реалізується через створення умов для розвитку інтелектуальної та творчої людини, через культурно-освітні та духовно-естетичні аспекти екологічного туризму» [44].

Як специфічні, для екологічної туристичної діяльності, А. Осіпчук виділяє «екостабілізуючу, яка проявляється у мінімізації шкоди, завданої природному середовищу, що не порушує екологічної стійкості середовища; середовищезберігаючу, що полягає у застосуванні спеціальних екологотуристичних технологій збереження первісного стану навколишнього середовища, участі туристів і туроператорів у програмах та заходах із захисту навколишнього середовища; екоосвітню, для використання елементів екологічної освіти та просвіти (пізнання природи, отримання туристами нових знань у спілкуванні з природою); етнекологічну, що стимулює повагу туристів до інтересів місцевих мешканців, шанобливе ставлення до етнокультурного середовища, збереження та відтворення етнокультурних традицій, традиційних систем природокористування (етноприродокористування) та охорони природи; урбокомпенсаційну, яка врівноважує та пом'якшує процес зростання значення міст в розвитку суспільства, гармонізує відносини між природою, суспільством і економікою» [34].

Важливо наголосити, що поєднуючи загальні та специфічні функції, екологічний туризм реалізує свій економічний зміст, як вид господарської діяльності. Це проявляється через рекреацію та відновлення життєвих сил людини, що в подальшому сприяє зміцненню її трудового потенціалу, та більш продуктивної участі в економічному житті суспільства.

Як вид господарської діяльності, екологічний туризм передбачає наявність і використання природних ресурсів. Однак, на відміну від інших видів діяльності, екологотуристична не вилучає ці ресурси із середовища для використання, а навпаки, спрямовує діяльність на їх раціональне використання та збереження. Основою існування екологічного туризму є екологічні туристичні ресурси.

За визначенням І. Вишневського «екологічні туристичні ресурси – це об’єкти та явища природного чи природно-антропогенного походження, які мають певну привабливість, можуть бути використані та використовуються в екотуризмі» [8]. З визначення випливає поділ екотуристичних ресурсів природні та природно-антропогенні. До перших належать геологічні, орографічні, кліматичні, водні, флористичні екоресурси. До других належать ті, в яких крім природної великою є складова людської діяльності, наприклад ботанічні сади, дендропарки, зоопарки тощо (рис.1.2).

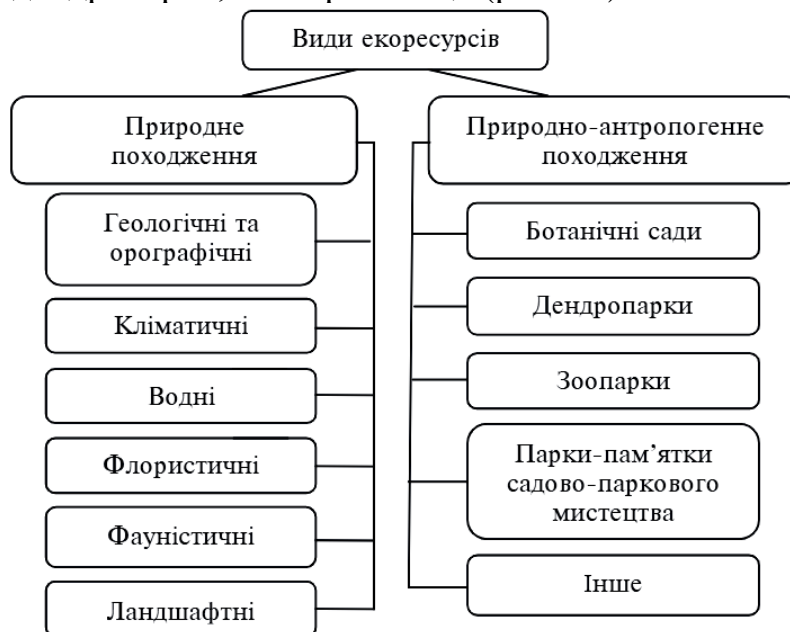

Рисунок 1.2 – Види екологічних туристичних ресурсів

Джерело: розроблено на основі [8]

Як бачимо, екологічні туристичні ресурси можуть існувати самі по собі, інколи залучаючись до туристичної діяльності, а можуть активно використовуватися в організації екологічних турів. Цінність цих ресурсів в екологічному туризмі є надзвичайно великою, адже саме вони є підґрунтям для його розвитку, і чим вони багатші, тим різноманітніша пропозиція туристичного продукту. Особливою рисою екологічних ресурсів є те, що вони невичерпні, як і сама природа.

Основними об’єктами екотуризму за твердженням науковця І. Школи є: «заповідні території різних категорій і видів; найбільш популярні біологічні види (представники флори й фауни), так звані види-флагмани, ендемічні і реліктові види; унікальні об’єкти неживої природи (геологічні, геоморфологічні, гідрологічні та інші елементи ландшафту); екзотичні рослинні угруповання та біоценози в цілому, наприклад ліси, степи, тундра в різні пори року; кар’єри, в яких можна зробити палеонтологічні, ботанічні та інші знахідки для колекції; природно-антропогенні ландшафти в цілому, а також культурні, етнографічні, археологічні, історичні і меморіальні об’єкти, що знаходяться в їх межах» [49].

Визначимо основні принципи екологічного туризму, що якісно відрізняють його від інших видів туризму та особливості, в яких вони можуть бути реалізовані (рис. 1.3).

Мінімізація негативного впливу на природу, підтримання екологічної стійкості середовища	• не перевищувати гранично допустимі рекреаційні навантаження; • дотримуватися правил поведінки, розроблених для відвідуваних природних територій; • використовувати екологічний транспорт; • контролювати утилізацію наслідків перебування туристів (сміття, багаття); • не допускати продаж сувенірів, зроблених з об'єктів живої природи; • збирати будь-які природні сувеніри тільки у дозволених місцях (гриби, ягоди, квіти, рослини); • організовувати проживання туристів у місцях, що не порушують навколишні ландшафти; • для проживання та харчування використовувати маловідхідні технології і замкнуті цикли.
Сприяння охороні природи і місцевого соціокультурного середовища	• туристична діяльність має виступати додатковим джерелом фінансування природоохоронних територій або природоохоронних заходів; • еко туристи мають брати посильну участь у природоохоронній діяльності (волонтерство, дитячі екологічні табори); • туристи мають з повагою ставитися до місцевих культурних традицій, звичаїв та укладу життя.
Екологічна освіта та просвіта	• заздалегідь надавати інформацію про правила поведінки в місці проведення туру; • туристи мають чітко усвідомлюють власну відповідальність за збереження природи; • тури та екскурсії мають обов'язково передбачати еколого-пізнавальний компонент; • у програму мають бути включені різні туристичні об'єкти (екологічні стежки, музеї природи і краєзнавчі музеї, екотехнологічні господарства та ін); • туристи, доступними їм способами, мають брати участь у вирішенні місцевих екологічних проблем.
Участь місцевих жителів у еко туристичній діяльності	• передбачається використання переважно місцевої продукції і робочої сили; • місцеві жителі мають бути залучені в туристичний бізнес і отримувати можливість розвивати свої традиційні форми господарства; • доходи від еко туристичної діяльності мають отримувати різні соціальні верстви і групи місцевого населення.
Економічна ефективність та внесок у сталий розвиток відвідуваних регіонів	• передбачається комплексний підхід до розвитку туристичної діяльності та ретельне планування, моніторинг і управління; • еко туристична діяльність має бути інтегрована в місцеві плани регіонального розвитку; • доходи від туризму не мають повністю вилучаються з місцевого бюджету, а сприяти його наповненню та підтримці місцевої економіки.

Рисунок 1.3 – Принципи екологічного туризму та особливості їх реалізації
Джерело: розроблено автором на основі [3; 8; 17; 44]

Як видно з рисунка 1.3. основні принципи екологічного туризму направлені на збереження природних ландшафтів, зменшення негативного впливу туристичних потоків на навколишнє середовище та покращення добробуту місцевого населення. Відповідно, головною ідеєю екологічного туризму є піклування та збереження природного навколишнього середовища, що використовується для туристичних цілей.

Отже, екологічний туризм, з його величезними рекреаційними і пізнавальними можливостями, покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств, донести до людей нагальність і важливість питань захисту навколишнього середовища.

2. Регіональні особливості розвитку екологічного туризму в Україні

Питання розвитку екологічного туризму в регіонах України є вкрай важливим і актуальним. Адже завдяки даному виду туризму можна забезпечити економічне зростання регіону, поліпшити соціально-економічний розвиток територій та підвищити якість життя місцевого населення.

Згідно даних Всесвітньої туристичної організації «від 7% до 20% загального обсягу міжнародних поїздок припадають на екологічний туризм» [64]. В Україні ж екологічний туризм знаходиться на етапі становлення та не має такої питомої ваги у туристичному потоці.

У розрізі в'їзного туристичного потоку, відповідно до мети поїздки, серед туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у 2020 році (Додаток А), не виділяються поїздки з метою екологічного туризму (рис. 2. 1).

Рисунок 2.1 – В'їзний туристичний потік за метою поїздки у 2020 році
Джерело: розроблено автором на основі [13]

З рисунка 2.1 бачимо, що найбільша питома вага в туристичному потоці припадає на подорожі з метою дозвілля і відпочинку – 95%, що складає близько 121, 5 тис. туристичних прибуттів. Подорожі з метою рекреації складають 2%, ділові, службові та поїздки з метою навчання - 1%, спеціалізований туризм та подорожі з іншою метою складають також по 1 %, від загального туристичного потоку. Враховуючи значне переважання у структурі туристичного потоку поїздок з метою дозвілля і відпочинку, можемо зробити висновок, що поїздки з метою екологічного туризму фіксуються Державною службою статистики України як такі. Це пов'язано з поєднанням у одній туристичній поїздки декількох видів відпочинку та недосконалістю обробки статистичної інформації щодо розподілу туристів за видами туризму.

Аналогічною є структура внутрішнього туристичного потоку (Додаток Б) та туристичних потоків у регіональному розрізі. Загалом статистика

туристичних прибуттів не може відобразити реальну кількість туристів, які надають перевагу екологічному туризму, тому варто розглядати її з точки зору відвідування екологічних туристичних дестинацій.

У теоретичній частині нашого дослідження, ми зазначали, що пріоритетною моделлю розвитку екологічного туризму в Україні є німецька.

В даній моделі основу складають екологічні подорожі в межах природоохоронних територій, а серед організаційних форм переважають екологічні туристичні маршрути та стежки, так як вони здатні мінімізувати вплив туризму на такі території. Основними організаційними формами екологічного туризму, що провадиться поза межами природоохоронних територій є культурно-пізнавальні екскурсії, відпочинок в екоготелях та екокомплексах, активний гірський та водний ековідпочинок.

Для початку проаналізуємо особливості екологічного туризму який реалізуються в межах природоохоронних територій. Природоохоронні території створюються для збереження та охорони від надмірних змін в процесі людської діяльності. Туристична діяльність в межах природоохоронних територій регулюється Законом України «Про природно-заповідний фонд». Згідно останнього «природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною» [22].

Згідно ст. 3. ЗУ «Про природно-заповідний фонд» «до природно-заповідного фонду України належать: природні території та об'єкти (біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища) та штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва)» [22].

Варто відзначити, що на кожному з вище зазначених об'єктів природно-заповідного фонду є зона регульованої рекреації, в межах якої може провадитись туристична діяльність, відбуватися оздоровлення та відпочинок населення. І якщо території штучно створених об'єктів залучені до туристичної діяльності повністю, то на природних територіях, така діяльність може бути дуже територіально обмежена, наприклад у біосферних заповідниках.

В Україні є багато різноманітних об'єктів природно-заповідного фонду, що позитивно впливає на розвиток екологічного туризму. Такі території мають унікальне біорізноманіття, «що становить більше 70 тис. видів, з яких – понад 27 тис. видів налічує флора, та понад 45 тис. має фауна. Територія лісів становить 10,6 млн. га» [30].

За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, станом на 2023 рік нараховується «8633 території та об'єкти природно-заповідного фонду, загальною площею 4,1 млн. га, а також морський заказник «Філофорне поле Зернова» площею 402,5 тис.» [12]. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України зазначає, що «площа об'єктів природно-заповідного фонду становить 6,8% від площі країни» [30].

Розглянемо детальніше кількість об'єктів природо-заповідного фонду, що зазначаються у переліках Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України станом на 2023 рік, у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Кількість об'єктів природо-заповідного фонду України

№ з/п	Об'єкти ПЗФУ	Кількість, од
1.	Біосферні заповідники	5
2.	Природні заповідники	28
3.	Національні природні парки	53
4.	Регіональні ландшафтні парки	76
5.	Заказники	3472
	<i>з них:</i>	
	<i>загальнодержавного значення</i>	324
	<i>місцевого значення</i>	3148
6.	Пам'ятки природи	3567
	<i>з них:</i>	
	<i>загальнодержавного значення</i>	135
	<i>місцевого значення</i>	3432
7.	Заповідні урочища	785
8.	Ботанічні сади	28
9.	Дендрологічні парки	54
10.	Зоологічні парки	11
11.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	554
	<i>з них:</i>	
	<i>загальнодержавного значення</i>	78
	<i>місцевого значення</i>	476
Всього		8633

Джерело: розроблено на основі [39]

Як бачимо з таблиці, найбільшу кількість об'єктів природо-заповідного фонду, складають природні об'єкти: заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища. Причому більшість об'єктів, цих категорій, мають статус місцевого значення, а значить можуть в повній мірі бути використані для організації екологічного туризму. Серед штучно створених об'єктів найбільше парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, також місцевого значення. Дані категорії природо-заповідного фонду є повністю придатними для організації екологічного туризму та рекреаційної діяльності.

Важливо відзначити, що кількість об'єктів, що відносять до природно-заповідного фонду постійно змінюється, додаються нові об'єкти або статус природоохоронних з деяких територій знімається. Наприклад, «у 2020 р. було створено 54 об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення, збільшено площі 7 об'єктів у Закарпатській, Київській, Закарпатській та Івано-Франківській областях, зменшено території 3 об'єктів і скасовано статус 4 об'єктів» [30].

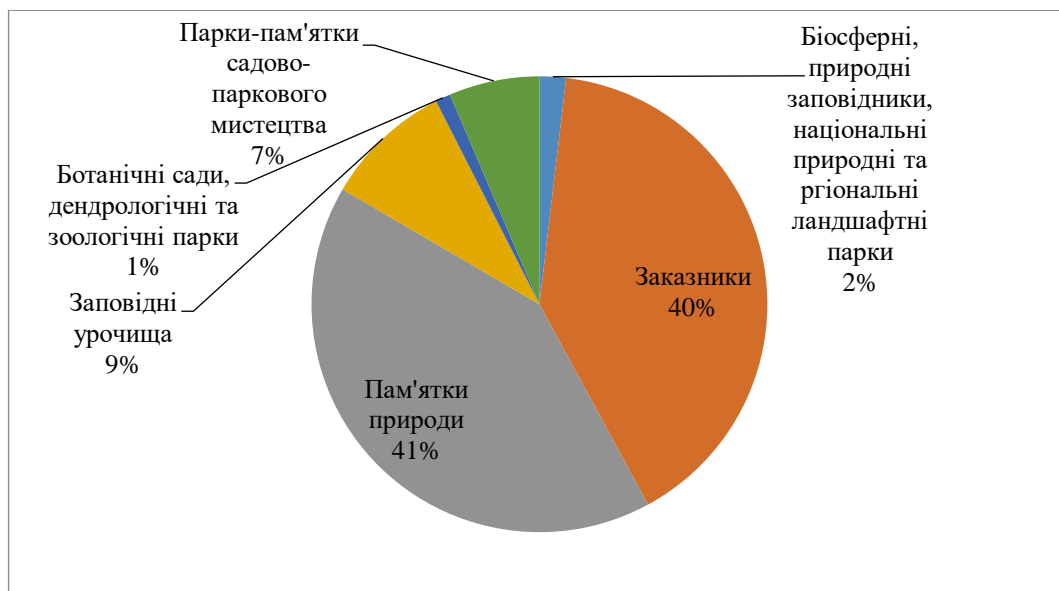

Рисунок 2.2 – Об'єкти природо-заповідного фонду України
 Джерело: розроблено автором на основі [39]

З рисунка 2.2., видно, що найбільшу частку у структурі природно-заповідного фонду об'єктів, мають об'єкти, що класифікуються як пам'ятки природи та заказники – 41% та 40% відповідно. Заповідні урочища складають 9%, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 7%. На особливо охоронювані території біосферних і природних заповідників та національних природних і регіональних ландшафтних парків припадає 2 %, а ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки складають лише 1 % у структурі природно-заповідного фонду.

Однак, за площею об'єктів природно-заповідного фонду співвідношення дещо інше. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України подає наступну статистику: «84% площ об'єктів природно-заповідного фонду припадає на заказники, національні природні й регіональні ландшафтні парки, близько 15% площ природно-заповідного фонду займають біосферні заповідники, природні заповідники та заповідні урочища, і лише близько 1% площ природно-заповідного фонду займають пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки» [30].

Ресурсна база об'єктів природно-заповідного фонду достатньо велика, як на національному, так і на місцевому рівні, що надає можливості для розвитку екологічного туризму в усіх регіонах України. Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду різняться в адміністративних областях (табл. 2.2.). Це пояснюється в першу чергу відмінностями природних ландшафтів та багатством біотичного різноманіття, а також особливостями господарського діяльності в регіонах.

Таблиця 2.2 – Кількісні показники територій та об'єктів ПЗФ за адміністративними областями

Область	Біосферні заповідники	Природні заповідники	Національні природні парки	Регіональні ландшафтні парки	Заказники	Пам'ятки природи	Заповідні урочища	Ботанічні сади	Дендрологічні паркипарки	Зоологічні парки	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Всього
АР Крим		7	1	14	94	201	10	2	1	1	30	361
Вінницька			1	4	157	194	31		1		37	425
Волинська		1	3		221	159	27	1			12	424
Дніпропетровська		1		4	103	90	3	3			8	212
Донецька		4	2	5	63	81	13	1			3	172
Житомирська		2			167	95		4	3		23	294
Закарпатська	1		3	2	113	337	25	1	2		35	519
Запорізька		2	2	1	240	83	4		1	1	17	351
Івано-Франківська		1	5	3	66	185	168		7		9	444
Київська	1		2	4	123	86	21		1		14	252
Кіровоградська				2	102	52	55		1		8	220
Луганська		4	1	1	97	74	18				9	204
Львівська		1	5	5	114	149	36	3	5	1	63	382
Миколаївська		1	2	5	61	63	13			1	19	165
Одеська	1		2	2	81	89	4	1		1	24	205
Полтавська			1	5	180	137	48	1	3		17	392
Рівненська		1	2	2	125	112	94		1	1	16	354
Сумська		1	2	1	124	107	26	3	3		22	289
Тернопільська		1	2	3	153	430	7	3	9	1	15	624
Харківська			3	7	169	84	9	2	2	1	5	282
Херсонська	2		5		53	60	10		1		13	144
Хмельницька			2	1	129	203	17	2	4	1	32	391
Черкаська		1	1	1	231	189	52		1	1	64	541
Чернівецька			3	1	54	171	38	1	6		40	314
Чернігівська			3	3	452	136	56		2	1	19	672
Всього	5	28	53	76	3472	3567	785	28	54	11	554	8633

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Дані таблиці 2.2 відображають високий потенціал розвитку екотуризму в більшості областей, зокрема на заході України. Для більшого розуміння рейтингу лідерів по кількості територій та об'єктів природно-заповідного фонду відобразимо їх на рисунку 2.3.

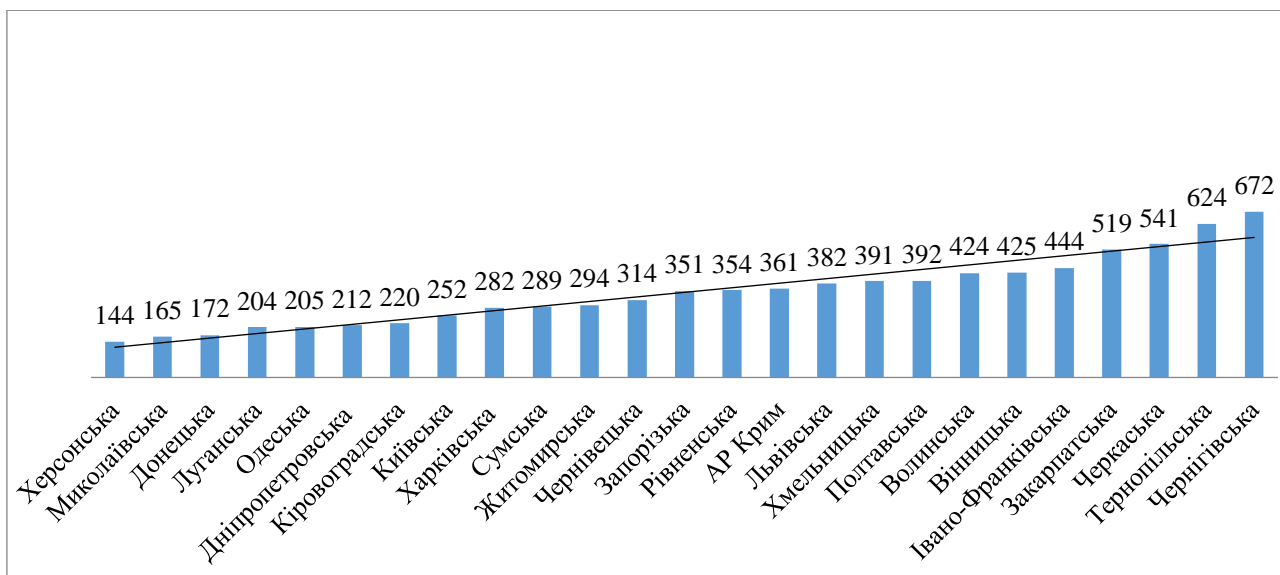

Рисунок 2.3 – Кількість територій та об'єктів ПЗФ за адміністративними областями

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Проаналізувавши рисунок 2.3 можемо стверджувати, що беззаперечними лідерами, які мають понад 500 територій та об'єктів природно-заповідного фонду є Чернігівська область - 672 одиниці, Тернопільська область – 624 одиниці, Черкаська область – 541 одиниця та Закарпатська область – 468 одиниць. Ці райони є найбільш сприятливим середовищем для розвитку екологічної туристської діяльності в Україні. Меншу кількість об'єктів, в середньому від 300 до 500 одиниць, мають Чернівецька, Запорізька, Рівненська, АР Крим, Львівська, Хмельницька, Полтавська, Волинська, Вінницька та Івано-Франківська області. Найменшу кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають в основному промислово розвинені області, які мають несприятливі екологічні умови та менший потенціал екотуризму, серед яких Херсонська, Миколаївська, Донецька, Луганська, Одеська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Київська, Харківська, Сумська та Житомирська області (Додаток В).

Розглядаючи об'єкти природно-заповідного фонду України, варто відзначити очевидний факт, що сьогодні частина об'єктів фактично знаходиться на тимчасово окупованій території, а з початком повномасштабної війни взагалі в зоні активних бойових дій. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, оприлюднило дані, згідно яких «агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв. км (1,24 млн. га), що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України» [30]. У повідомленні відзначається, що «природні об'єкти багатьох регіонів України, зокрема Київської, Харківської, Чернігівської, Сумської, Житомирської, Луганської, Донецької, Херсонської та інших областей, охоплені військовими діями унаслідок російської агресії» [30].

Крім того, війна спричиняє багато невідворотних екологічних ризиків на цих територіях, таких як: «руйнування інфраструктурних об'єктів, заводів

хімічної та металургійної промисловостей; обстріл промислових супермаркетів та АЕС; порушення законсервованих ландшафтів Чорнобильської зони; спричинення лісових та степових пожеж; пошкодження та забруднення джерел водопостачання і водоймищ; численні мінування територій; спотворення та знищення природоохоронних територій» [35].

Тому, враховуючи вище зазначене, встановити реальну кількість об'єктів природно-заповідного фонду країни та оцінити рівень завданої їм шкоди, на сьогодні неможливо. Також невизначеним залишається питання, чи не знищені взагалі природні ландшафти, що несли основну цінність, адже активні бойові дії, створюють численні обмеження для природоохоронної діяльності.

Особливу категорію об'єктів екологічного туризму становлять об'єкти, що занесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. В Україні таких об'єктів 7: з них 6 культурних об'єктів та 1 природній. До природних пам'яток ЮНЕСКО віднесено Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи [29].

У складі Букових пралісів і давніх лісів Карпат та інших регіонів Європи представлено мало порушені лісові екосистеми 12 країн (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Італія, Німеччина, Румунія, Словенія, Словаччина, Іспанія та Україна). «До складу української частини об'єкта входять ділянки Карпатського біосферного заповідника, природних заповідників «Горгани» та «Розточчя», національних природних парків «Ужанський», «Синевир», «Зачарований край» й «Подільські Товтри», площею 26985,98 га» [25].

Крім того, до Всесвітньої мережі біосферних резерватів програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» включено і 8 українських природоохоронних територій (табл. 2.3)

Таблиця 2.3 – Об'єкти природно-заповідного фонду України, що включені до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО

№ з/п	Об'єкт	Область
1.	Транскордонний українсько-білорусько-польський біосферний резерват «Західне Полісся»	Волинська
2.	Карпатський біосферний заповідник	Закарпатська
3.	Польсько-словацько-український біосферний заповідник «Східні Карпати»	
4.	Польсько-український транскордонний біосферний заповідник «Розточчя»	Львівська
5.	Транскордонний румунсько-український біосферний резерват «Дельта Дунаю»,	Одеська
6.	Деснянський біосферний резерват	Сумська
7.	Біосферний заповідник «Асканія-Нова»	Херсонська
8.	Чорноморський біосферний заповідник	

Джерело: розроблено автором на основі [29]

З таблиці 2.3 видно, що об'єкти, включені до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, в регіональному розрізі представлені 6 областями: Волинською, Закарпатською, Львівською, Одеською, Сумською,

Херсонською. Причому Закарпатська та Херсонська області представлені двома об'єктами.

Основними формами екологічного туризму на природоохоронних територіях є: «екскурсії маркованими екоосвітніми стежками у спеціально обладнаних місцях, науково-пізнавальний пішохідний екотуризм, велосипедний екотуризм, спелеотуризм, орнітологічний туризм, етнографічний туризм та мисливський екотуризм» [18].

Розглянемо статистику щодо осіб, які з метою екологічного туризму відвідали об'єкти природно-заповідного фонду. Так, у 2019 році туристичний потік до природно охоронних територій склав 1,79 млн. осіб [13].

Однак, пандемія Covid-19 стала викликом для туристичної сфери. За оцінками UNWTO «у 2020 році туристична індустрія зазнала найбільшої кризи, з 2008 року, а прибуття міжнародних туристів зменшилось на 74%» [63]. По проходженню декількох місяців туристичні поїздки відновились, і екологічний туризм був одним із перших, що відновився. Адже в організації екологічного туризму зменшується необхідність дотримуватися карантинних обмежень і соціальної дистанції. Тому, що основні форми екологічного туризму передбачають спілкування туриста з природою, в місцях де немає масового скупчення туристів, а також відсутність великих груп або взагалі індивідуальні подорожі.

Враховуючи обставини пандемії, у 2020 році туристичний потік з еколого-пізнавальною метою до природно-охоронних територій впав на 1,4 млн., та склав лише 390 тис. осіб [32].

За статистикою Національної туристичної організації України найбільш відвідуваними у 2020 році стали національні природні парки (Додаток Г). Причому, кількість відвідувачів коливається від декількох десятків до десятків тисяч. Наприклад, Карпатський національний природний парк відвідало близько 65 тисяч осіб, а Черемоський - лише 50 осіб [32].

Розглянемо детальніше, які національні природні парки та в яких регіонах відвідувались найбільше у 2020 році у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Найбільш відвідувані національні природні парки, у 2020 році

№ з/п	Національний природний парк	Кількість відвідувачів	Область
1.	Карпатський	65404	Івано-Франківська
2.	Білобережжя Святослава	32816	Миколаївська
3.	Подільські Товтри	17513	Хмельницька
4.	Галицький	14531	Івано-Франківська
5.	Олешківські піски	11866	Херсонська
6.	Гомільшанські ліси	3529	Харківська
7.	Дністровський каньйон	2100	Івано-Франківська

Джерело: розроблено автором на основі [32]

Як бачимо з таблиці 2.4, найбільш відвідуваними були національні природні парки Івано-Франківської та Херсонської областей, менше –

Харківської та Миколаївської. Туристів, загалом, більше приваблюють національні природні парки, адже вони є найрозвиненішими найбільш пристосованими до туристичних потреб серед природних об'єктів природно-заповідного фонду.

В українських національних природних парках сьогодні реалізують різноманітні види та форми екологічного туризму. Зокрема, «екскурсії екологічними стежками (Карпатський НПП і НПП «Святі гори»), науково-пізнавальний туризм (Карпатський та Яворівський НПП), піший і спортивно-оздоровчий екотуризм (НПП Вижницький і Ужанський), лижний і гірськолижний екотуризм (НПП Вижницький і «Сколівські Бескиди»), велосипедний екотуризм (НПП «Синеvir» і Ужанський НПП), кінний екотуризм (НПП «Синеvir» і Шацький НПП), екстремальний екотуризм (НПП «Подільські Товтри», НПП «Сколівські безкиди»), водний та підводний екотуризм (дайвінг) (НПП «Вижницький», Шацький, Карпатський і Азово-Сиваський НПП); мисливський екотуризм (НПП «Синеvir» і Деснянсько-Старогуцький НПП), аматорське і спортивне рибальство (Азово-Сиваський НПП), альпінізм (НПП «Вижницький» та «Сколівські Безкиди», Карпатський НПП), фотосафарі (НПП «Вижницький»), подорожі на повітряних кулях (балунінг) і дельтапланетаризм (НПП «Синеvir», «Подільські товтри»); спелеологічний туризм (НПП «Вижницький»)) [27].

Розвиток екологічного туризму є невід'ємним складником природоохоронної діяльності території. Вони приваблюють туристів недоторканими ландшафтами, а туристична сфера має на меті забезпечити їх доступність та якісне обслуговування. Однак, на теперішній час велика кількість об'єктів природно-заповідного фонду не забезпечують реалізацію рекреаційних функцій, а багато територій фактично не задіяні у розвитку екологічного туризму. «Суттєвою проблемою є те, що в адміністраціях багатьох природно-заповідних об'єктів часто мають слабке уявлення про сутність екотуризму та принципи його організації, планування і управління, що на сьогодні є суттєвою проблемою і фактично унеможлиблює діяльність у сфері екологічного туризму» [4]. Крім того, більша частина природоохоронних об'єктів України «має застарілу туристичну інфраструктуру, проводять недостатню рекламну кампанію із залучення туристів та мають недостатньо високий рівень атрактивності екологічних маршрутів» [36].

Це пояснюється в першу чергу недостатнім фінансуванням, як об'єктів природно-заповідного фонду, так взагалі програм охорони навколишнього середовища. «Державний бюджет протягом останнього десятиріччя асигнував Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України на дані цілі дуже мало коштів, приблизно 0,33 % ВВП. Для порівняння, у країнах ЄС витрачають на захист довкілля 2% ВВП» [42]. Розглянемо динаміку, виділених для охорони навколишнього середовища коштів протягом 2010-2020 років, на рисунку 2.4.

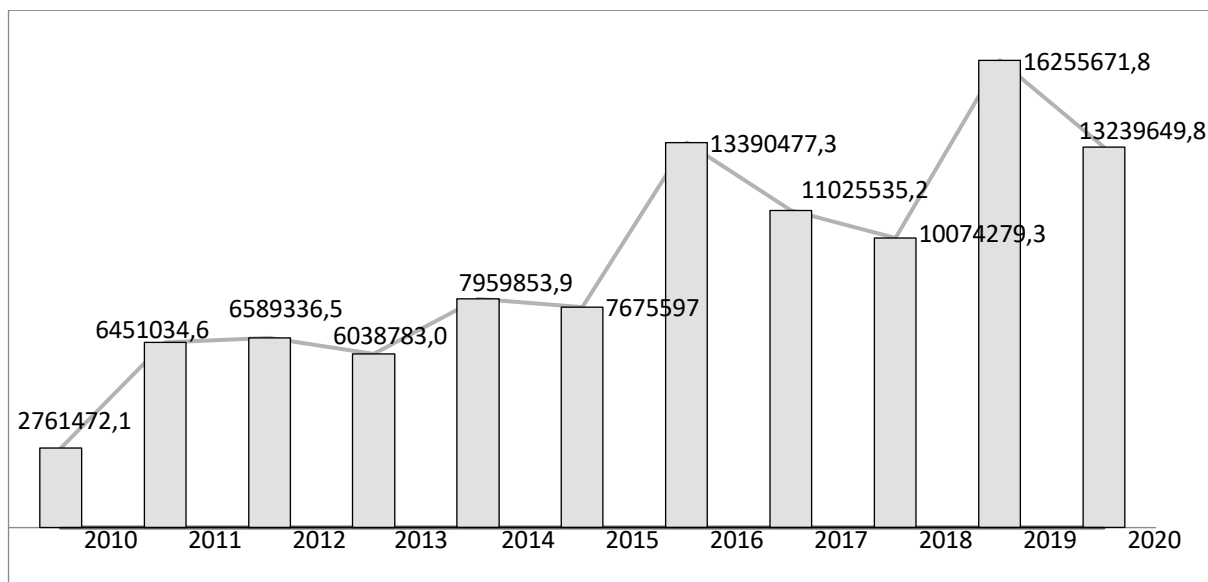

Рис. 2.4 – Динаміка державних витрат на охорону навколишнього середовища

Джерело: розроблено автором на основі [30]

З рисунка 2.4 видно, що асигнації держави на охорону навколишнього середовища мають загальну позитивну, хоча і не рівномірну, тенденцію, та у 2019 році досягли максимальної кількості. Однак, враховуючи як гостро сьогодні стоять питання охорони навколишнього середовища, можемо стверджувати, що кошти витрачаються неефективно. Тому, надзвичайно актуальними, особливо період військової агресії, залишаються питання фінансування заходів для відновлення навколишнього середовища та заходів для запобігання негативного впливу на нього.

Екологічний туризм, що активно розвивається поза межами природоохоронних територій, реалізується через широкий спектр туристичних послуг та пропозицій. Зазвичай, це традиційні для екологічного туризму культурно-пізнавальні екскурсії та активний, морський, гірський та водний ековідпочинок.

Основною матеріальною базою для розміщення екотуристів виступають готелі, санаторії та бази відпочинку. За даними Державної служби статистики, станом на 2020 рік в Україні функціонувало: 4115 колективних закладів туристично-рекреаційної інфраструктури. З них: 2474 підприємства готельного типу (1 704 готелів, 137 мотелів, 36 хостелів, 12 кемпінгів) та 1 641 спеціалізований засіб розміщення (1212 туристичних баз відпочинку, 169 санаторіїв, 103 дитячих пансіони, 55 санаторіїв-профілакторіїв, 53 пансіонати відпочинку, 14 оздоровлюючих центрів для дітей, 14 будинків відпочинку, 12 оздоровлюючих пансіонів, 6 оздоровчих закладів денного перебування та 3 бальнеологічні лікарні) [13].

Однак, не дивлячись достатню кількість засобів розміщення, швидкої популярності набирають відносно нові форми засобів розміщення, специфічні саме для екотуризму. Найпопулярнішими серед них є екологічні готелі.

Основні їх відмінності полягають у тому, «що екоготелі в більшості своїй знаходяться в екологічно чистих зонах, функціонують за принципом гармонійного сусідства з природою, підтримують етичну практику працевлаштування та сприяють розвитку місцевої економіки. Застосовують найкращі технології для зменшення використання енергії та раціонального поводження з відходами» [1].

За повідомленням Асоціації малих готелів та апартаментів України «в Україні налічується декілька тисяч готелів, що позиціонують себе на ринку туристичних послуг як екологічні готелі. Але лише декілька десятків з них дійсно дотримуються всіх норм і правил, встановлених для дружніх навколишньому середовищу готелів. Щороку кількість бажаючих відпочити подалі від благ цивілізації стає більше на 10-15%» [47]. Нажаль, точну статистику, стосовно діяльності екологічних готелів та інших екокомплексів в Україні ніхто не веде.

В Україні є надзвичайно цікаві екоготелі, кожен з яких має власну історію та неповторну концепцію. Наприклад, перший бабл-готель в Україні «GM Eco Bubble Hotel» у с. Яблуниця. Це незвичайний екоготель у Карпатах, у формі котеджного містечка з номерів-напівсфер, що схожі бульбашки. У середині на півсфер створені оптимальні умови для життя туристів. Або гірський екоготель «Ковчег» на вершині гори Мегура (1313 м.), повністю збудований з дерева та інших екологічних матеріалів. Особливістю готелю стало те, що у водопроводі знаходиться джерельна вода з гір. (Додаток Д) [41]. Варто відзначити, що основна маса екоготелів, локалізується у Карпатському регіоні – Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях.

У світі існує декілька видів маркування екоготелів, наприклад «Green Globe» (Великобританія), «Nordic Swan Ecolabel» (Швеція), «Green key» (Данія) та інші. Україна є учасником міжнародної сертифікаційної програми «GreenKey» («Зелений ключ»). У світі функціонує понад 4 тисячі готелів та інших закладів, у 60 країнах, які пройшли екологічну сертифікацію програми «GreenKey» (Додаток Е) [55].

Для отримання маркування «Green Key» готелі проходять оцінку по 70 критеріях «в сфері екологічного контролю, кадрової політики, адміністрування, інформування гостей закладу, водопостачання, відходів та енергозбереження. Є критерії щодо освітлення, вентиляції, прибирання, роботі з маломобільними групами населення» [55]. Також, до міжнародної оцінки додаються національні критерії, що враховують місцеві особливості та не суперечать міжнародним стандартам. Такі критерії пропонуються національним представником від кожної країни.

Сертифікат «Green Key» є свідченням того, що підприємство розміщення відповідає критеріям в галузі екологічної відповідальності та сталого функціонування в туристичній індустрії, і видається терміном на 1 рік [55]. В Україні екомаркування «Green Key» у 2020 році отримало 8 закладів (табл.2.5).

Таблиця 2.5 – Екоготелі, що входять до міжнародної сертифікаційної програми «GreenKey»

№ з/п	Назва готелю	Населений пункт	Область
1.	Ecohouse «Maison Blanche»	с. Березівка	Київська
2.	Ecohouse «Maison Blanche»	с. Митниця	
3.	Radisson Blu Hotel	Київ	
4.	Ecohouse «MaisonBlancheB&B»	Київ	
5.	Park Inn by Radisson	Київ	
6.	Troyitska Radisson Blu Hotel	Київ	
7.	Intercontinental Hotel	Київ	
8.	Radisson Blu Resort	Буковель	Івано-Франківська

Джерело: розроблено автором на основі [55]

Як бачимо з таблиці 2.5, сертифікатом «Green Key» найбільше закладів відзначено у столиці нашої держави – 5 екоготелей, у Київській області – 2 екоготелі та 1 екоготель у Івано-Франківській області. Наразі, на інтерактивній карті офіційного сайту «Green Key», інформація про українські екоготелі, враховуючи воєнний стан у країні, недоступна для міжнародних туристів.

Також відповідати міжнародним стандартам намагаються пляжі, що спеціалізуються на ековідпочинку. Українські пляжі є учасниками міжнародної сертифікаційної програми «BlueFlag» («Блакитний прапор»). Згідно з вимогами цієї програми пляж має задовольняти стандарти, що складаються з 32-х критеріїв, серед яких в першу чергу чистота води прилеглої акваторії та піску, а також екологічна просвіта, екологічні менеджмент, безпека та послуги [51].

Згідно з інформацією з офіційного сайту «BlueFlag» учасниками даної екологічної програми є 5066 пляжів та пристаней із 50 країн світу. У 2020 році отримали відзнаку і 24 пляжі українських пляжі (табл. 2.6) [51]. Інтерактивна карта на офіційному сайті відображає інформацію про всі сертифіковані пляжі, навіть ті, що наразі знаходяться на окупованих територіях (Додаток Є).

Таблиця 2.6 – Пляжі, що входять до міжнародної сертифікаційної програми «BlueFlag»

№ з/п	Назва пляжу	Населений пункт	Область
1.	Good Zone Hotel Beach	Дніпро	Дніпропетровська
2.	Beach on the Monastyrskiy Island	Дніпро	
3.	Dolce Vita Beach	Бердянськ	Запорізька
4.	Seaside Galateya Beach,	Кирилівка	Київська
5.	Pusha Vodicia Beach	Київ	
6.	Veselka Beach	Київ	
7.	Troieschyna Beach	Київ	
8.	Chortoriy Beach	Київ	
9.	Molodizhnyj Beach	Київ	
10.	Venezia Beach	Київ	
11.	Dityachiy Beach	Київ	
12.	Zolotiy Beach	Київ	

13.	Galera Beach	Київ	

Продовження табл. 2.6

14.	Bora Bora Beach	Коблево	Миколаївська
15.	Yacht Beach,	Одеса	Одеська
16.	Caleton Beach	Одеса	
17.	Chornomors'k City Municipal Beach	Чорноморськ	
18.	Ruta Family Club Hotel Beach	Затока	Херсонська
19.	Chayka-1 Resort Beach	Генічеська Гірка	
20.	Shchaslyvtseve Central Beach	Генічеська Гірка	
21.	Arabatka Club Beach	Генічеська Гірка	
22.	Summer Theatre Beach	Нова Каховка	
23.	Parus Beach	Скадовськ	
24.	Tauric Gold Beach	Залізний Порт	

Джерело: розроблено автором на основі [51]

Отже, дану престижну відзнаку мають пляжі 11 пляжів на р. Дніпро, 4 пляжі на Азовському морі та 9 пляжів на Чорному морі. У регіональному розрізі найбільшу кількість пляжів мають Київська область, а саме безпосередньо столиця України - 9 пляжів. У Херсонській області відзнаку мають - 5 пляжів, у Одеській - 4 пляжі, у Дніпропетровській та Запорізькій областях сертифіковано по 2 пляжі, та лише 1 пляж у Миколаївській області.

Ще варто відмітити, що в Україні діє система добровільного екологічного маркування товарів та послуг згідно ДСТУ ISO 14024:2018 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та процедури (ISO 14024:2018, IDT) [33]. «Система була розроблена та впроваджена Всеукраїнською громадською організацією «Жива планета» у 2003 році, в рамках реалізації проекту «Розвиток сталого (збалансованого) виробництва та споживання в Україні» [38]. Ця українська система представлена знаком екологічного маркування «Зелений журавлик».

Загалом розвиток екологічного туризму в Україні підтримується спеціальними програмами Міжнародного фонду «Відродження», громадською організацією «Українська асоціація активного та екологічного туризму», екологічно-гуманітарним об'єднанням «Зелений світ», Національним екологічним центром України, Всеукраїнською екологічною лігою та іншими екоорганізаціями, які створюють умови для популяризації та розвитку екологічного туризму в Україні.

На сьогодні, в Україні центральним органом виконавчої влади щодо питань екотуризму є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Це представництво виконавчої влади забезпечує нормативно-правове регулювання: «охорони та використання природно-заповідного фонду; раціонального використання, відтворення і збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, ландшафтного та біорізноманіття; формування та використання екологічної мережі; відтворення та охорони водних об'єктів та інших природних ресурсів» [30]. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України працює над необхідними положеннями щодо екологічної діяльності та створює умови для організації екологічного туризму.

Розглянемо безпекову складову організації екологічного туризму в сучасних умовах. Враховуючи воєнний стан у країні, туристична діяльність може провадитись там, де не відбуваються бойові дії. Проте, «частина територій, зокрема і у західних областях, заборонена для відвідування. Йдеться про стратегічні об'єкти, прикордонні зони, деякі гірські та лісові маршрути» [37].

Сьогодні в Україні немає абсолютно безпечної території для екологічного, та взагалі будь-якого туризму. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій наразі в Україні заборонено:

- сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів;
- проводити масові заходи (фестивалі, концерти тощо);
- організовувати туристичні точки, наближені до кордонів з Білоруссю та Росією;
- відпочинок на сході країни, зокрема у прифронтових зонах, є небезпечним через активні бойові дії;
- розпалювати багаття не у відведених для цього місцях та спалювати сміття [15].

Також у ДСНС рекомендують утриматись від подорожей на території, що були під окупацією, поки це не стане безпечно та не відвідувати гірські маршрути, водойми та лісів на територіях, що активно обстрілювались. А якщо ж туристи все таки обирають дані території для ековідпочинку, то для цього необхідно ухвалити маршрут із місцевою владою та зареєструватися у місцевому управлінні ДСНС.

Правила безпеки для туристичного бізнесу під час війни розробило Державне агентство розвитку туризму. Серед рекомендацій, з якими варто ознайомитись плануючи екологічний відпочинок, виділимо наступні:

- тури мають проходити в межах одного дня з поверненням до комендантської години;
- при кількаденій подорожі, на період комендантської години, туристи мають бути в засобах розміщення;
- пересуватись рекомендовано невеликими групами до 20 осіб, щоб усі туристи за потреби могли зайти в бомбосховище;
- не можна демонструвати цінні експонати у музеях із міркувань безпеки;
- не рекомендовано вирушати у туристичний маршрути самостійно без інструктора та не зареєструвавшись у місцевому управлінні ДСНС;
- варто обирати безпечні види туризму;
- пересуватися рекомендовано лише дозволеними маршрутами;
- повністю дотримуватися вказівок місцевої влади щодо відвідування лісів, купання у водоймах тощо
- при розробці екомаршруту визначити місцезнаходження наявних укриттів за маршрутом подорожі [14].

У кожному регіоні за безпеку туристів відповідає місцева влада. Саме вона володіє актуальною інформацією від ДСНС, військових та нацполіції, щодо безпеки організації екотуристичної діяльності в регіоні, та які дестинацій

можна чи заборонено відвідувати. Таку інформацію також можна знайти на сайтах військових адміністрацій, ДСНС та Державного агентства розвитку туризму. Актуальну інформацію стосовно територій, які охоплені бойовими діями або звільнені з-під окупації, можна отримати з інтерактивної он-лайн мапи бойових дій в Україні Deep State MAP (Додаток Ж) [52]. Узагальнимо регіональні особливості в організації екотуристичної діяльності у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Особливості екотуристичної діяльності у регіонах в умовах воєнного стану

Область	Особливості екотуристичної діяльності
АР Крим	Територія не задіяна в екотуристичній діяльності через анексію.
Вінницька	Екотуристична діяльність відбувається у звичному режимі, у відповідності до графіків довоєнного періоду. Дозволена туристична діяльність на водоймах, окрім місць, з об'єктами критичної інфраструктури, та у прикордонній зоні. Заборонено відвідування лісів.
Волинська	Повністю заборонена екотуристична діяльність в лісах, оскільки область межує з Білоруським кордоном.
Дніпропетровська	Заборонена екотуристична діяльність у прифронтовій зоні, зоні бойових дій та на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів.
Донецька	Повністю заборонена екотуристична діяльність.
Житомирська	Дозволено збір ягід, грибів та лікарських рослин у лісах окрім територій, які знаходяться в 20-ти кілометрах від лінії державного кордону України з Республікою Білорусь та місцевостей, що були тимчасово окуповані. Заборонено відвідування заповідників. Закриті водойми, біля об'єктів критичної інфраструктури.
Закарпатська	Дозволено відвідування лісів, однак частина маршрутів закрита для відвідувачів, зокрема прикордонні ділянки в гірському масиві Мармароси, Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення, а також частина Ужанського національного парку та Карпатського біосферного заповідника, які межують із кордонами.
Запорізька	Заборонена екотуристична діяльність у прифронтовій зоні, зоні бойових дій та на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів.
Івано-Франківська	Дозволено відвідувати гори й ліси, займатись екологічними видами відпочинку на водоймах. Заборонено кататися у лісах на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах.
Київська	Заборонена екотуристична діяльність на територіях, що були під окупацією. Заборонено відвідувати ліси та зелені зони поза межами житлових масивів та на відпочинок на водоймах регіону.
Кіровоградська	Екотуристична діяльність відбувається у звичному режимі, у відповідності до графіків довоєнного періоду. Дозволена туристична діяльність на водоймах, окрім місць, з об'єктами критичної інфраструктури, та у прикордонній зоні. Заборонено відвідування лісів.
Луганська	Повністю заборонена екотуристична діяльність.

Продовження табл. 2.7

Львівська	Дозволена екотуристична діяльність в лісах, однак заборонено використання транспортних засобів (джипів, квадроциклів, мотоциклів). Винятками є лише випадки, коли лісовим масивом пролягає транзитний шлях або людина їде на велосипеді. Дозволені сплави на байдарках та катамаранах. Купатися та відпочивати дозволено тільки на перевірених та рекомендованих ДСНС пляжах.
Миколаївська	Заборонено купатись у морі у зв'язку з замінуванням. Дозволена туристична діяльність на водоймах, окрім місць, з об'єктами критичної інфраструктури. Дозволено відвідування лісових урочищ «Лабіринт», «Василева пасіка», «Грушівка», «Лівобережжя» за умов забезпечення дотримання правил пожежної безпеки в лісах
Одеська	Заборонено купатись у морі у зв'язку з замінуванням.
Полтавська	Заборонено відвідувати ліси. Дозволено купатись, але без плавзасобів, якщо вони не передбачаються, наприклад в рамках спортивних змагань.
Рівненська	Дозволена екотуристична діяльність в лісах, збір ягод, однак не на всій території. Заборонено відвідувати північні частини шести територіальних громад: Локницької, Зарічненської, Висоцької, Миляцької, Старосільської, Березівської.
Сумська	Заборонена екотуристична діяльність у на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів. Заборонена туристична діяльність біля державного кордону України з Республікою Білорусь та Росією.
Тернопільська	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено розпалювати багаття. Усі туристичні об'єкти працюють у звичному режимі, відповідно до затверджених графіків. Проводиться туристична діяльність на водоймах області, при організації масових заходів необхідне отримання дозволу обласної військової адміністрації.
Харківська	Заборонена екотуристична діяльність у прифронтовій зоні, зоні бойових дій та на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів. Заборонена туристична діяльність біля державного кордону України з Росією.
Херсонська	Заборонена екотуристична діяльність у прифронтовій зоні, зоні бойових дій та на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів.
Хмельницька	Туристичні об'єкти працюють у звичному режимі. Дозволено відвідування лісів. Заборонено розведення багать, та в'їзд до лісів усіх видів транспортних засобів окрім велотранспорту.
Черкаська	Дозволено відпочинок на водоймах, перевірених та рекомендованих ДСНС. Відвідування лісів категорично заборонено.
Чернівецька	Туристичні об'єкти працюють у звичному режимі відповідно до затверджених графіків. Дозволена екотуристична діяльність в лісах та на водоймах.
Чернігівська	Заборонена екотуристична діяльність у на територіях, що були під окупацією. Заборонена туристична діяльність на водоймах та відвідування лісів. Заборонена туристична діяльність біля державного кордону України з Республікою Білорусь та Росією.

Джерело: розроблено автором на основі [52; 14; 15]

З таблиці 2.7 бачимо, що відносно широкі можливості для здійснення екотуристичної діяльності мають центральні та західні регіони України, хоча знову наголошуємо на тому, що абсолютно безпечних місць для ековідпочинку на сьогодні немає.

Отже, проаналізувавши кількісні показники екотуристичної діяльності в Україні, особливості екологічного туризму та потенціал, можемо стверджувати, що екологічний туризм активно розвивається майже по всій території України, маючи для цього багаті ресурси та достатню матеріально-технічну базу.

Характерною особливістю екотуризму сьогодні є регіональні особливості в його організації та розвитку. Зокрема, можна визначити, що основні регіони розвитку екотуризму це західні області України, можливості центральних областей менші, однак перспективні. Північні, східні та південні області в умовах війни надзвичайно обмежені в організації екологічного туризму.

Умовно можемо розподілити регіони України, за наявним потенціалом для розвитку екологічного туризму, на 4 категорії, станом на 2023 рік: регіони з високим потенціалом розвитку екологічного туризму, регіони з середнім потенціалом, з низьким потенціалом та регіони в яких неможлива організація екологічного туризму (Додаток 3).

До категорії регіонів з високим потенціалом відносимо області заходу України: Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську, Волинську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку та Закарпатську. Ці райони є найбільш сприятливим середовищем для розвитку екологічного туризму. Для них характерним є високий рівень збереження природних ландшафтів, великі за площею та концентрацією об'єкти та території природо заповідного фонду.

Основним центром екологічного туризму є Карпатський регіон, який має природні багатства розвинену транспортну мережу, різноманітну історико-культурну спадщину, збережені унікальні традиції та самобутнє народне мистецтво. Найпопулярніші центрами екологічного туризму в Карпатах є Яремче, Буковель, Ворохта, Яблуниця, Ясеня, Татарів, Верховина, Славське, Косів, Рахів. Львівщина приваблює екотуристів унікальними скелями і гротами, а також унікальним природним заповідником «Розточчя», що має важливе екологічне значення не лише для України та Польщі, а й для Центрально-Східної Європи. На даних територіях зараз майже не діють обмеження щодо туристичної діяльності, і вони є відносно безпечними для організації екологічного відпочинку [28; 39].

До категорії регіонів з середнім потенціалом пропонуємо віднести центральні області України: Вінницьку, Кіровоградську, Черкаську та Полтавську. Дані регіони мають достатній екотуристичний потенціал, що характеризується великою кількістю природоохоронних територій, густою лісистістю та густою мережею водних об'єктів.

Найбільшим потенціалом для розвитку екотуризму володіє Вінниччина. Ця місцевість приваблива своїми сформованими невеликими горами Придніпровської та Подільської височин, а також унікальними каньйонами

Південного Бугу і Дністра а також пам'ятками оборонної архітектури (Кам'янець-Подільська, Хотинська фортеці). Кіровоградська та Полтавська області володіють чудовими туристичними ресурсами для розвитку сільського екотуризму. Популярними серед екотуристів є Диканський ландшафтний парк, садиба Кочубеїв біля смт. Диканьки, скіфське городище у Полтавській області. Черкащина приваблює любителів екологічного відпочинку пляжами та риболовлею в долині р. Рось, збором лікарських рослин та еколого-пізнавальними стежками у історично значущому урочищі «Холодний Яр». У цих регіонах, в умовах воєнного стану, діють певні обмеження на туристичну діяльність, однак вони є відносно безпечними для розвитку екологічного туризму [28; 39].

До категорії, регіонів з низьким потенціалом для організації екологічного туризму віднесемо Харківську область, північні області - Житомирську, Київську, Сумську і Чернігівську, а також південні області - Запорізьку, Дніпропетровську, Херсонську, Одеську та Миколаївську. Виділення цих областей в дану категорію, сьогодні перш за все ґрунтується на територіальній близькості до воєнних дій, адже природній потенціал для розвитку екотуризму тут є великий.

Зокрема, Північний регіон є густо залісненим, що дає змогу розвивати такі види екологічного туризму як полювання, збирання грибів, ягід, прогулянки по лісу. У Волинській області екотуристів приваблюють Шацькі озера. Київська та Чернігівська області приваблює не лише природними ресурсами, а й багатьма історико-культурними пам'ятками, наприклад місто-музей у Переяслові-Хмельницьком, музей українського села під відкритим небом у Пирогово та історико-археологічний комплекс поселень трипільської культури у Кагарлицькому районі. Південь країни, наприклад Миколаївська область має унікальні природні ландшафти на берегах Південного Бугу. Відомий природний парк «Гранітно-Степове Побужжя» володіє багатими на флору та фауну скельними ділянками каньйону річки. Також цінними для організації ековідпочинку є ландшафти Дунайського біосферного заповідника, природа ландшафтного парку «Кінбурнська коса», де можна організувати відпочинок з елементами екзотики. У Херсонській області цінними для організації екологічного туризму є Чорноморський біосферний заповідник і заповідник Асканія Нова. У Дніпропетровській та Запорізькій областях потенціал для організації екотуризму дещо менший, що пояснюється високим промисловим розвитком регіонів і, відповідно, значними викидами забруднюючих речовин в атмосферу. Однак популярними серед екотуристів тут завжди є об'єкти природо-заповідного фонду, наприклад Дніпровсько-Орільський природний заповідник, гідрологічний заказник «Молочний лиман», острів Дзендик, Великі і Малі Кучугури [28; 39].

Загалом вище перелічені регіони володіють різноманітними ресурсами для організації екологічного туризму, серед яких є і ліси, і степові екологічні стежки, унікальні культурні та історичні пам'ятки, заклади розміщення та пляжі, що володіють відзнаками міжнародних екологічних організацій. Однак через російську агресію туристична діяльність в цих областях обмежена, а на

деяких територіях велися чи ведуться активні бойові дії. Крім того, екотуристична діяльність заборонена біля державного кордону України з Республікою Білорусь і Росією та на територіях, що були звільнені від агресора.

Донецьку, Луганську області та Автономну Республіку Крим віднесемо до 4 категорії – регіони, на яких неможлива екотуристична діяльність у зв'язку з тим, що там ведуться бойові дії або ці території є тимчасово окупованими російською федерацією. За довоєнними оцінками природно ресурсного потенціалу ці регіони володіють потрібними ресурсами для організації екологічного туризму. Однак достеменно встановити кількість об'єктів та їх стан, після анексії у 2014 році, нажаль, неможливо.

Тож, екологічний туризм є однією із перспективним та пріоритетних напрямків на сучасному етапі становлення туристичної діяльності в Україні. Через розвиток екологічного туризму, можна досягти значних переваг у зміні поглядів громадян на збереження навколишнього середовища, способи життя та відпочинку та загальний рівень якості населення регіонів.

3. Шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Україні

Розвиток екотуризму в Україні пов'язаний з рядом проблем, які його супроводжують на стадії становлення. Вони мають різне походження, це і проблеми спричинені війною, економічні, соціальні та навіть екологічні. Успішне їх вирішення дозволить визначити, наскільки активно та якісно в подальшому розвиватиметься екологічний туризм в Україні. Розглянемо найактуальніші проблеми та окреслимо шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Україні.

Розпочати варто із найважливішої, на нашу думку, проблеми, а саме «greenwashing» або «зеленого замилювання». Це ситуації, коли суб'єкти туристичної діяльності намагаються видати свої продукти і послуги за такі, що не суперечать дружньому відношенню до екології. Однак, насправді їх продукти не відповідають критеріям екологічності. Таким чином вони просто обманюють споживачів туристичних послуг та створюють умови недобросовісної конкуренції [11].

Тому, перш ніж користуватись послугами туристичних підприємств, необхідно визначити, чи дотримуються вони програм збереження та покращення місцевої природи та культури. Адже, головною метою екотуризму є збереження навколишнього середовища, відповідно, «якщо установа надає перевагу прибутку над захистом довкілля і довгостроковою стійкістю навколишнього середовища, то таких підприємств слід повністю уникати» [59].

Ускладнюється розвиток екологічного туризму в Україні і «через відсутність чітких завдань та орієнтирів для екотуристичних програм і проєктів на національному рівні, що веде до протиріч між завданнями, пов'язаними з охороною природи й розвитком, особливо, щодо охоронних територій і великих інфраструктурних проєктів» [31].

Тут необхідно підкреслити, що за розвиток екотуризму й забезпечення сталого розвитку, в рамках законодавства й програм розвитку туризму, відповідає місцева влада. Однак їй, в реалізації поставлених цілей потрібно керуватись узгодженими та адаптованими для екологічного туризму інструкціями та рекомендаціями.

Відповідно, для належного розвитку й керування об'єктами екологічного туризму, варто визначати й реалізовувати чіткі нормативи та критерії. Такі положення повинні бути включені в національне стратегічне планування розвитку туризму та природоохоронне законодавство, з метою недопущення негативних наслідків розвитку екологічного туризму.

Стримуючим фактором, який заважає активному розвитку екотуризму є недостатньо розвинена інфраструктура. Дороги, громадський транспорт, готелі, гостьові будинки й пансіони часто мають поганий стан, що не можуть задовольнити потреби сучасних туристів.

Тому, для підвищення туристичної доступності та привабливості природних об'єктів або об'єктів природо-заповідного фонду, поруч з ними необхідно будувати об'єкти, що надають супутні туристичні послуги. Це можуть бути засоби колективного розміщення й громадського харчування, та

об'єкти з реалізації сувенірної або фермерської продукції. Створення та модернізація цієї інфраструктури, також забезпечуватиме зайнятість і поліпшувати якість життя місцевих громад. Також ці заходи сприятимуть підтримці екологічного туризму з боку місцевого населення.

Серйозним бар'єром на шляху успішного розвитку екотуризму є деструктивна поведінка туристів на природних об'єктах та об'єктах природно-заповідного фонду. Туристична діяльність, навіть екологічна, може нанести навколишньому середовищу серйозних збитків. А сезонне збільшення концентрації туристів, на малих територіях, може взагалі призвести до знищення природних ландшафтів та зменшення туристичного потенціалу території.

Зрештою, часто відпочинок туристів і псевдо екотуристів, супроводжується знищенням і засміченням природних ландшафтів, берегів річок, лісових полян та інших об'єктів. «Таке ставлення до природних об'єктів, як до нічийних, сформувалося в радянські часи і істотних змін досі не відбулося, тому, необхідна тривала і наполеглива ековиховна робота та жорстке оперативне реагування правоохоронних органів на будь-які факти пошкодження зелених зон в, відповідно, посилення адміністративної і кримінальної відповідальності за ці правопорушення» [6].

В умовах війни вагомою проблемою стало введення обмежень на екотуристичну діяльність та, відповідно, зменшення кількості туристів. В'їзний туризм, з ціллю екологічного туризму, на сьогодні відсутній. У внутрішньому - відбулися радикальні зміни. В першу чергу це стосується формування маршрутів, які тепер створюються з урахуванням розташування бомбосховищ. «Туроператори та екскурсоводи, які складають екскурсійні маршрути, повинні враховувати, що в разі повітряної небезпеки туристам мають бути доступні бомбосховища. Планування туристичних мандрівок має відбуватись відповідно до дії комендантської години, яка, як правило, діє з 23:00 до 05:00. Необхідне дотримання заборон, до яких відносяться прогулянки та екскурсії біля об'єктів критичної чи військової інфраструктури, проведення масових заходів, відвідування лісів, водойм та гірських маршрутів в різних регіонах України, відпочинок у прифронтових зонах та подорожі по територіях, які знаходяться чи були в окупації» [24].

Також, до суттєвих проблем, що лімітують розвиток екологічного туризму варто віднести: недосконалість обліку та розподілу економічного і соціального ефектів від екотуристичної діяльності, відсутність інструментів, що гарантують участь місцевих жителів в управлінні розвитком екологічного туризму; недосконалість національних систем сертифікації і контролю якості екотуристичних послуг, недостатню розвиненість інформаційного середовища та відсутність якісної рекламно-інформаційної інформації щодо діяльності об'єктів екотуризму; відсутність поняття «статистики екологічного туризму» як окремої категорії дослідження у туризмі.

Як і будь-яка туристична діяльність, екологічний туризм має вплив на середовище, в якому він розвивається. Зважаючи на наявні проблеми, можемо

стверджувати, що він має не лише позитивний, а й негативний вплив на середовище (рис. 3.1.).

Рисунок 3.1. Вплив екологічного туризму на середовище, в якому він розвивається

Джерело: розроблено автором на основі [7, 31, 36]

З рисунку 3.1 видно, що основні негативні риси розвитку екологічного туризму, в першу чергу стосуються його безпосереднього впливу на навколишнє середовище, а також на соціальний стан місцевого населення та економічний розвиток регіону, в якому він розвивається. Позитивний вплив екологічного туризму, який відображається в основному на екологічних та соціальних об'єктах, вагомо перевищує негативний, однак правильно, підібрані інструменти розвитку, дозволять в майбутньому максимально знизити негативний вплив екологічного туризму на середовище.

Протягом останніх років екологічний туризм, як і вся сфера туризму в Україні пережила нелегкі часи. Вагомим викликом, для усього світу, стала Пандемія Covid-19, потім, жахливою реальністю, для українців, стала війна.

Російські війська регулярно здійснюють удари по мирних українських населених пунктах, у тому числі з тимчасово окупованих Донбасу та Криму. «На даний час зафіксовано кілька сотень, заборонених Женевською конвенцією, злочинів проти довкілля внаслідок російської агресії, від початку повномасштабного вторгнення військ РФ на територію країни. З перших днів були зафіксовані обстріли та бомбардування промислових та енергетичних

об'єктів, підпали лісів, підриви нафтобаз, забруднення Чорного та Азовського морів» [51]. За прогнозами ООН, через війну в Україні глобальна індустрія туризму може втратити мінімум 14 млрд. доларів [61].

Будь-яка війна несе величезні екологічні загрози для населення, але бойові дії в Україні можуть призвести до особливо катастрофічних наслідків для навколишнього середовища. «Реальний рівень шкоди природнім об'єктам та територіям природно-заповідного фонду сьогодні оцінити не можливо, адже в багатьох місцях тривають активні бойові дії, створюються численні обмеження для природоохоронної діяльності на тимчасово окупованих територіях» [31].

Під час війни доволі складно робити прогнози щодо розвитку екологічного туризму, бо дуже багато факторів залишаються невизначеними. Проте, варто відзначити, що і в умовах війни в українців є запити стосовно організації екологічного відпочинку.

Такий відпочинок має свої особливості та позитивні тенденції розвитку. «Основними регіонами, які приваблюють екотуристів, залишаються умовно-безпечні регіони: Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття. Великий попит спостерігається на поїздки у Карпати. Нещодавно почали відновлюватися екскурсійні тури в замки та музеї, які через воєнний стан довгий час не працювали» [24]. Також поступово відкриваються табори для дитячого відпочинку, переважно вони діють в західній частині України. Що стосується морського ековідпочинку, то зі зрозумілих причин, він недоступний.

Важливим фактором в організації екологічного туризму на сьогодні є те, що, достатньо велика увага приділяється фізичній і психологічній безпеці туристів. Зокрема у контексті воєнного стану, захисту від природних катастроф, нещасних випадків, хвороб і злочинності. Також передбачається надання медичної допомоги при нещасних випадках і хворобах.

Важливими інструментом на шляху розвитку екотуристичних напрямків є політика комплексного залучення всіх місцевих жителів до організації туристичної діяльності. Наприклад, створення мережі екокомплексів стимулює місцевих жителів до розширення звичних видів діяльності та навчання, що в подальшому сприятиме підвищенню якості туристичних послуг. А враховуючи, що у кожній області є свої особливі екотуристичні ресурси, екологічний туризм може бути розвинений по всій території України.

В таких умовах популярності набирають відносно нові форми засобів розміщення та відпочинку, специфічні саме для екотуризму, такі як екоготелі. Екологічні готелі здатні покращувати стан природного середовища, виховувати в суспільстві екологічну свідомість та відповідальність. «Інноваційні методи по впровадженню екологічної політики в готельну індустрію сприяють, перш за все, реалізації соціальних і екологічних цілей, а вже потім являються інструментом підвищення рентабельності та конкурентоспроможності готельного підприємства» [36].

Особливо популярними видами екоготелів сьогодні є інноваційні їх види: екокурорти, екокотеджі, сільські екокомплекси та екоферми (рис. 2.5). Зростання їх популярності пов'язано з тим, що жителі міст відчують

негативний вплив навколишнього середовища на свій організм і під час відпочинку прагнуть його мінімізувати, навіть в таких простих речах, як місце проживання.

Екоготелі

- Еталонні моделі туристичного еко-комплексу, що розташовані в незайманих природних територіях, часто мають велике екологічне значення та потужні програми захисту навколишнього природного середовища;
- Наприклад: Radisson Blu Hotel (Буковель), Ecohouse «Maison Blanche B&B» (Київ), Park Inn by Radisson (Київ).

Екокурорти

- Еко-комплекси, що мають чітко виражену рекреаційну складову (оздоровчі спацентри, центри йоги чи таласотерапії), зазвичай розташовані біля водних об'єктів. Орієнтовані на надання розважальних та інших особистих послуг;
- Наприклад: IZKI Eco Resort (Хуст), Замок Радомисль (Радомишль).

Екокотеджі

- Невеликі будиночки, що розташовані в природних районах із мальовничими краєвидами, зазвичай побудовані давно та не з туристичною метою, однак адаптовані та утримуються для проживання;
- Наприклад: еко-котедж «Villa Gogol» (с. Кодаки), еко-котедж «Бескиди» (Карпати), еко-котедж «Дністер» (Хмельницька обл.).

Сільські екокомплекси

- Приватні помешкання, розташовані у сільській місцевості або в невеликих селах поблизу природного заповідника. Обслуговуючий персонал та гіді – місцеві жителі, які не мають професійних навичок. Надають можливість побачити екзотичну дику природу, однак не зовсім ізольовану від цивілізації;
- Наприклад: етнографічний комплекс «Українське село» (Київ), еко-комплекс «Зелені хутори Таврії» (Гола Пристань), Фрумушика-Нова (Одеська область).

Екоферми

- Сільські проекти, що використовують фермерські будинки, та інші приміщення ферм. Часто пристосовані, рідше - побудовані за призначенням. Мають на меті отримання додаткового доходу для фермерів та малих громад;
- Наприклад: «Західний равлик» (с. Солонка), «Бабині кози» (с. Галайки), «Долина страусів» (с. Ясногородка).

Рисунок 3.2 – Інноваційні засоби розміщення в екотуризмі

Джерело: розроблено автором на основі [19; 20; 21; 36; 46]

Маємо наголосити, що дані форми розміщення туристів є комплексними та надають широкий спектр додаткових туристичних послуг, якими можна скористатися як в межах екокомплексів, так і поза їх межами.

Якщо туристи зупиняються в сільських еко-комплексах, то мають можливість поєднати екологічний відпочинок з культурно-пізнавальним, чи просто зайнятися активними видами відпочинку на спеціально виділених для цього територіях.

Наприклад, етнографічний комплекс «Українське село» в околицях Києва, пропонує окрім засобів розміщення, відвідати: місцевий ресторан української кухні, музей українських традицій та обрядів, Храм св. Димитрія Солунського ПЦУ, мангальні комплекси для організації пікніку, міні зоопарк та навіть тропічні теплиці (Додаток І) [21].

З огляду на розширення залучення населення до організації екотуристичної діяльності, позитивною тенденцією є забезпечення належних знань та організація спеціальних навчальних курсів для місцевого населення, наприклад гідів, екскурсіводів, майстрів народних промислів.

Потужним трендом у активізації розвитку сучасного екологічного туризму є мікролокації, екологічні оздоровчі стежки та «зелені дороги».

Популярність мікролокацій полягає у тому, що це короткий ековідпочинок в невеликому радіусі від дому та далеко від популярних екотуристичних маршрутів. Це дозволяє туристам значно зекономити час і гроші та значно знижує вплив подорожей на навколишнє середовище.

Екологічні оздоровчі стежки та «зелені дороги» надають еко туристам можливості і для здорового екологічного відпочинку, забезпечуючи людям різного віку привабливі, безпечні, доступні та дешеві або безкоштовні місця. Такі маршрути використовуються для велосипедних прогулянок, походів, пробіжок чи катання на ковзанах Вони допомагають людям різного віку, крім туристичної діяльності, вести здоровий спосіб життя. «Лінійні зелені насадження (лісосмуги), мають усі традиційні переваги збереження зелених насаджень, а також мають додаткові переваги через їх лінійний характер. Як інструмент для збереження навколишнього середовища, зелені доріжки та стежки допомагають зберегти важливі природні ландшафти, забезпечують необхідні зв'язки між фрагментованими середовищами існування та сприяють збереженню біорізноманіття» [36].

Не зважаючи на сьогоднішню ситуацію в нашій країні, в засобах масової інформації можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо туристичної індустрії після перемоги в війні. Для цього є всі підстави – країна має багато природних та антропогенного походження, туристичних атракцій, та надзвичайну зацікавленість цивілізованого світу в Україні. Крім того, за часи війни на карті країни з'явилося безліч міст та громад, які героїчно чинили спротив агресору та можуть стати популярними туристичними атракціями, Ми впевнені, що з часом, з'являться і нові культурно-історичні та пам'ятки монументального мистецтва. Що стосується екологічного туризму, то варто попрацювати над створенням бренду України, як країни національних парків, адже ми маємо багато таких унікальних місць, як національні парки «Прип'ять-Стохід», «Розточчя», «Шацькі озера», «Святі гори», «Синевир» та ін.

Отже, підсумовуючи, відзначимо, що сучасна концепція еко туризму підкреслює обов'язковість збереження природного і культурного спадку, біологічної різноманітності і покращення екологічного, соціального і економічного стану регіонів, які відвідують еко туристи. Екологічний туризм може стати взірцем для переорганізації та екологізації всієї індустрії туризму.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами комплексного дослідження регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні, нами були зроблені наступні висновки:

1. Дослідження теоретико-методичних засад розвитку екологічного туризму дозволило встановити, що екологічний туризм належить до тих форм туризму, при яких робиться свідомо спроба звести до мінімуму негативний вплив на навколишнє середовище.

На основі аналізу існуючих підходів до визначення екологічного туризму у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, статутних документах міжнародних організацій та нормативно-правових документах України визначено, що під поняттям «екологічний туризм» розуміється вид прибуткової туристичної діяльності з метою сталого розвитку туристичних дестинацій, що сприяє формуванню екологічного світосприйняття та приносить користь навколишньому природному середовищу.

Вивчення видів та форм організації екологічного туризму дало можливість виокремити особливості, що якісно відрізняють його від інших видів туризму.

Серед визначальних можемо виділити:

- мінімальний негативний вплив на природу та підтримання екологічної стійкості середовища;

- сприяння охороні природи і місцевого соціокультурного середовища;

- активне поширення екологічної освіти та просвіти;

- залучення місцевих жителів до екотуристичної діяльності;

- висока економічна ефективність за відносно малих затрат;

- орієнтація на сталий розвиток туризму на визначених територіях.

Дослідження функцій екологічного туризму показує, що даний вид туризму поєднує загальні та специфічні функції, що дозволяють реалізувати його економічний та екологічний зміст.

Визначивши основні принципи екологічного туризму можемо стверджувати, що вони, перш за все, спрямовані на збереження природних ландшафтів, зменшення негативного впливу туристичних потоків на навколишнє середовище та покращення добробуту місцевого населення.

Відповідно, головною ідеєю екологічного туризму вважаємо піклування та збереження природного навколишнього середовища, що використовується для туристичних цілей.

2. Аналіз регіональних особливостей розвитку екологічного туризму в Україні, зокрема природного та інфраструктурного потенціалу, асигнування з державного бюджету та статистичних показників екологічного туризму, показав, що в сьгоднішніх умовах регіони України мають досить різкі відмінності в організації екологічного туризму. Відмінності регіонів додатково посилюються особливостями режиму військового часу та обмеженнями на організацію екотуристичної діяльності, введеними військовими адміністраціями та ДСНС.

В результаті, запропоновано умовно розділити регіони України, за наявним потенціалом для розвитку екологічного туризму, на 4 категорії, станом на 2023 рік:

- регіони з високим потенціалом розвитку екологічного туризму - області заходу України: Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька та Закарпатська області. Характеризуються багатством природи, культурно-історичних і мистецьких пам'яток та високим рівнем розвитку туристичного обслуговування. Є відносно безпечними та мають невелику кількість обмежень для екотуристичної діяльності;

- регіони з середнім потенціалом розвитку екологічного туризму – центральна Україна: Вінницька, Кіровоградська, Черкаська та Полтавська області. Регіони мають багаті природні та історико-культурні ресурси для організації екологічного туризму. Однак, у регіонах діють значні обмеження та екотуристичну діяльність;

- регіони з низьким потенціалом розвитку екологічного туризму - Харківська область, північні області - Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська, та південні області - Запорізька, Дніпропетровська, Херсонська, Одеська та Миколаївська. Ці регіони володіють різноманітними ресурсами для організації екологічного туризму. Однак через російську агресію та близькість до державного кордону, туристична діяльність в цих областях обмежена. Крім того, на деяких територіях велися чи ведуться активні бойові дії, тому вони не є безпечними для туристичної діяльності;

- регіони, в яких неможлива організація екологічного туризму – Донецька і Луганська області та Автономна Республіка Крим. За довоєнними оцінками регіони володіють багатими ресурсами для організації екологічного туризму. Однак, встановити їх сьогоденний стан, як і провадити там екотуристичну діяльність, неможливо, у зв'язку з тим, що там ведуться бойові дії або ці території є тимчасово окупованими російською федерацією.

3. Досліджуючи сучасні тенденції розвитку екологічного туризму та існуючі проблеми в його організації, ми дійшли висновку, що навіть під час війни він активно розвивається та має ряд позитивних практик, які можна визначити як основні шляхи активізації розвитку екологічного туризму в Україні:

- виявлення проблеми грінвошингу, та викриття недобросовісних туристичних підприємств, що видають свої туристичні продукти і послуги за такі, що не суперечать дружньому відношенню до екології;

- поліпшення якості обслуговування туристів на основі міжнародної сертифікації засобів розміщення та об'єктів екологічного туризму (Blue Flag, Green Key);

- підвищення якості надаваних послуг у напрямку безпеки туристів, передбачення використання укриттів та надання медичної допомоги під час екотуристичної діяльності;

- активне залучення місцевого населення до організації екотуристичної діяльності, сприяння його професійному та творчому розвитку;

- розвиток інноваційних засобів розміщення та відпочинку, специфічних для екотуризму: екоготелів, екокурортів, екокотеджів, сільських екокомплексів та екоферм;

- активний розвиток мікролокації, екологічні оздоровчих стежок та «зелених доріг» та популяризація ековідпочинку в межах приміського довкілля;

- раціональне використання природних туристичних ресурсів та збереження біорізноманіття та унікальних ландшафтів;

- пропаганда активного та здорового способу життя та активних видів відпочинку.

4. Екологічний туризм є невід’ємною частиною збалансованого розвитку регіонів та ефективним інструментом їх економічного зростання. Тому, найбільш доцільним вважаємо розвивати екологічний туризм в Україні за двома напрямками: екологічний відпочинок та рекреація в межах облаштованих природоохоронних територій, зокрема національних природних парках, та створення і розвиток на природо-господарських територіях спеціальних екотуристичних зон.

Для обох напрямків актуальними будуть наступні практичні рекомендації щодо активізації розвитку екологічного туризму в Україні:

1. Гарантування безпеки для екотуристів на всіх територіях, де можлива організація екотуристичної діяльності. Зрозуміло, що цей пункт є вагомим не лише для екологічного туризму, а для туристичної сфери загалом. Крім того, він важливий як тепер, при організації екотуризму в умовах війни, і після перемоги.

У післявоєнний час туристична галузь повинна стати ключовою у стратегії економічного відновлення країни. Однак, вважаємо, що працювати над цим потрібно вже сьогодні. Зокрема, необхідно вивчити напрацьований позитивний досвід організації безпечного екотуризму у країнах, де відбувалися активні бойові дії, наприклад Ізраїль, Кіпр, В’єтнам, Північна Македонія, Хорватія та включити розвиток екотуризму в програми післявоєнного відновлення.

2. Розширення мережі спеціальних екотуристичних зон – екопарків. Ідея екопарку є доволі перспективною, адже це повноцінна інтегрована біосферна програма, що може бути реалізована на будь-якій ділянці.

В питаннях створення екопарків варто орієнтуватись на європейський досвід, де створюються самодостатні, з точки зору енергетичної, водної та продовольчої безпеки, екопарки, що є економічно стійким. Важливо також враховувати, що всі конструкції, у таких парках, мають бути спроектовані з найвищою тепловою ефективністю та принципами природного освітлення, а матеріали ретельно перевірені з точки зору токсичності та екологічності. Крім того потрібно враховувати, що усі екопарки мають дотримуватись принципу діяльності «без відходів».

В Україні першим позитивним досвідом створення екопарку був екопарк Фельдмана в Харкові. Наразі парк знищено державою-терористом. На сьогодні в Україні діє близько 10 парків, які позиціонують себе як екопарки, однак в

більшості випадків, це регіональні ландшафтні парки, що не відповідають критеріям екологічності.

3. Використання екологічно безпечних видів транспорту. В організації екотуризму, як туристам, так і підприємствам, що надають туристичні послуги, варто розглянути можливість використання екологічно безпечних видів транспортних засобів, автомобілів на електродвигунах чи сонячних батареях та альтернативних засобів пересування: електровелосипедів, електросамокатів, гіробордів, гіроскутерів, сигвеїв, велосипедів, човнів, кінних візків тощо. Також, при можливості, надавати перевагу пішим походам, чи подорожам з мінімальним використанням транспорту.

4. Проектування та розробка екологічних і еколого-культурних туристичних маршрутів, по національних парках, як по найвідвідуваніших об'єктах природо-заповідного фонду.

В Україні на сьогодні налічується 53 національних парки, які мають надзвичайну перспективність у організації екологічного туризму. Однак, їх потенціал не використовується у повній мірі, а у них доволі успішно можна організовувати екологічні і еколого-пізнавальні стежки, виїзди з метою наукового екологічного туризму і літніх польових практик студентів, навчання яких дотичне до використання або збереження навколишнього середовища.

Також, очевидно, що перспективними видами екотуристичних послуг в національних парках можуть бути, освітні та консультаційні послуги найрізноманітніших типів, організація лікувального та реабілітаційного туризму, організація спеціальних заходів та акцій (ярмарків, аукціонів, фестивалів, конкурсів, виставок тощо), контрольована заготівля «дарів природи»; екотехнологічні послуги розміщення й транспортні послуги; виготовлення та продаж спеціальної аудіо-, відео-, фото- і кінопродукції.

Отже, після впровадження, на належному рівні, вище зазначених рекомендацій для безпечного розвитку туризму та раціонального використання природних ресурсів, можемо спрогнозувати, що екологічний туризм стане взірцем для переорганізації та екологізації всієї індустрії туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. Г., Мирошник Ю. А. Еко-тренд в сфері гостинності: економічні та соціальні аспекти. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7904> (дата звернення: 05.02.2023).
2. Арсенєва О. І., Шматків А. С., Феоктистова Н. В. Основні концепції та напрямки сучасного екотуризму: компаративний аналіз. *Туризм і культурна спадщина*. Міжвузівський збірник наукових праць. 2005. Випуск 2. С. 186–205. URL: <https://infotour.in.ua/arsenjeva.htm> (дата звернення: 24.04.2023).
3. Безугла Л. С. Закордонний досвід становлення та розвитку екологічного туризму та можливості його використання в Україні. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. Серія: *Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. Івано-Франківськ. 2020. № 2(22). С. 118–127. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/3536> (дата звернення: 04.02.2023).
4. Безугла Л. С. Популяризація українського екотуризму на міжнародних ринках. *Економічний вісник*. 2021. № 3. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2021/3/EV20213_105-114.pdf (дата звернення: 02.04.2023).
5. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. К.: Палітра, 1997. 130 с. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=38850 (дата звернення: 06.02.2023).
6. Бойко В. О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8773> (дата звернення: 20.05.2023).
7. Бойко В. О., Далевська Н. М. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. *Управління змінами та інновації*. 2022. № 3. С. 5–10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2020/10.pdf (дата звернення: 15.05.2023).
8. Вишневський В. І. Екологічний туризм: навчальний посібник. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с. URL: <https://docplayer.net/60405431-V-i-vishnevskiy-ekologichniy-turizm-navchalniy-posibnik.html> (дата звернення: 07.02.2023).
9. Гетьман В. І. Екотуризм у національних парках. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність. *Екологічний вісник*. 2002. №7. С.24–28. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/2005> (дата звернення: 19.04.2023).
10. Гетьман В. І. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність. *Екологічний вісник*. 2002. № 7. С. 24–28. URL: [https://jrnл.nau.edu.ua/index.php/visnik/article/view/1720](https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/visnik/article/view/1720) (дата звернення: 22.02.2023).
11. Грищенко О.Ф. Використання грінвошингу як технології екологізації бізнесу: поняття, детермінанти та драйвери. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: *Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 46.

С. 47–54. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/46-2020/8.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).

12. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).

13. Державна служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2023).

14. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 04.04.2023).

15. Державна служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2023).

16. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм у системі суспільно-економічних відносин. *Економічна та соціальна географія*. 2001. С. 89–95. URL: <https://infotour.in.ua/dmytruk3.htm> (дата звернення: 09.02.2023).

17. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2004. 192 с. URL: https://tourlib.net/books_green/dmytruk.htm (дата звернення: 16.02.2023).

18. Добровольська Н. В., Кандиба Ю. І. Передумови розвитку екологічного туризму в Україні на основі використання об'єктів природно-заповідного фонду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск №4. 2016. С. 106–111. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/173/167> (дата звернення: 17.04.2023).

19. Екологічно-гуманітарне об'єднання. URL: «Зелений світ». URL: <http://greenworld.in.ua> (дата звернення: 19.05.2023).

20. Екоферми, які варто відвідати. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia> (дата звернення: 14.04.2023).

21. Етнографічний комплекс «Українське село». URL: <http://etno-selo.com.ua/> (дата звернення: 07.05.2023).

22. Закон України «Про природно-заповідний фонд». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 24.02.2023).

23. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.02.2023).

24. Зарубіна А. В., Сіра Е. О., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (дата звернення: 19.05.2023).

25. Карпатський біосферний заповідник. URL: <https://kbz.in.ua/> (дата звернення: 26.04.2023).

26. Любичева О. О. Туристичні ресурси України: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с. URL: <http://librarianium.freehostia.com/pryroda/tourism/11/turistichni-resursi-ukraini-lyubiceva.html> (дата звернення: 23.02.2023).

27. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика: підручник. 2 вид. перероб. та доповн. К.: Центр учбової літератури, 2012. 366 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/malska-turbiznes.htm (дата звернення: 14.03.2023).
28. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk660178.pdf> (дата звернення: 19.03.2023).
29. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення: 04.03.2023).
30. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2023).
31. Москвяк Я. Є. Екологічний туризм: перспективи розвитку в Україні *Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування*. VII Міжнародний конгрес, 12-14 жовтня 2022, Україна, Львів: Збірник матеріалів. Київ : Яроченко Я. В., 2022. 150 с. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/05/2022-26.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).
32. Національна туристична організація України URL: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html (дата звернення: 18.03.2023).
33. Національний орган стандартизації України ДП «УкрНДНЦ» URL: <http://uas.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2023).
34. Осіпчук А. С. Теоретичний аспект генезису екологічного туризму в Україні. *Часопис картографії*. 2018. № 18. С. 59–69. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_18/Ch18_Article6_Theory-genezis-ecology-tourism-in-Ukraine.html (дата звернення: 11.02.2023).
35. Паньків Н. Є. Характеристика екотуристичного потенціалу України в умовах війни. Креативний простір України та світу : кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 154–162. URL: <https://www.scribd.com/document/588519825/monografiia-2022-ov> (дата звернення: 11.03.2023).
36. Паньків Н., Скрипник М. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні: виклики сьогодення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. №4. С. 229–240. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-36.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).
37. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. «Українська правда. Життя» URL: <https://life.pravda.com.ua/travel/2022/06/20/249177/> (дата звернення: 10.02.2023).
38. Посохов І. С. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип. 9. С. 203–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_27 (дата звернення: 15.04.2023).
39. Природо-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf1.html> (дата звернення: 17.02.2023).

40. Савіцька О. П. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 122–128. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/24.pdf> (дата звернення: 18.02.2023).

41. Сайт міста Тернополя. Найкращі екологічні готелі в Україні. URL: <https://www.0352.ua/news/3219560/krasi-ekogoteli-ukraini> (дата звернення: 19.04.2023).

42. Скільки Україна витрачає на покращення екологічної ситуації? Занадто мало. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/01/21/656053> (дата звернення: 11.03.2023).

43. Сонько С. П. Екологічні дослідження в Уманському національному університеті садівництва: перші підсумки і результати. *Вісник Уманського національного університету садівництва*. Випуск 2, 2014. Умань, Ред-вид. відділ УНУС. С. 64–76. URL: <https://visnyk-unaus.udau.edu.ua/assets/files/articles/Buletен2014/Buletен2014/28.pdf> (дата звернення: 18.02.2023).

44. Сорокіна Г. О. Екологічний туризм : навч. посіб. держ. закл. «Луган. нац. ун-т. імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 206 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/162670/mod_folder/content/0/Sorokina_Ekoturizm.pdf?forcedownload=1 (дата звернення: 03.02.2023).

45. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. Збалансоване природокористування. 2016. № 3. С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2016_3_17 (дата звернення: 18.02.2023).

46. Українська асоціація активного та екологічного туризму. URL: <http://www.uaeta.net/> (дата звернення: 12.05.2023).

47. Фінанси в Україні. Незалежний фінансовий портал Finance.ua. URL: <https://finance.ua/> (дата звернення: 18.04.2023).

48. Шкарупа А. Екологічний туризм: сутність та перспективи розвитку в Україні URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-menedzhment/10_shkarupa.htm (дата звернення: 18.02.2023).

49. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: Монографія / І. М. Школа. Чернівці: Книги XXI, 2007. 316 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/shkola.htm (дата звернення: 05.02.2023).

50. Шукель І. В., Марутяк С. Б., Різун Е. М. Екологічна безпека при влаштуванні еколого-пізнавальних маршрутів. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. *Екологічна безпека об'єктів туристично-рекреаційного комплексу*. Львів : ЛДУБЖД, 2019. 181 с. URL: https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/8_konferezii/zbirnik_konferenciyi (дата звернення: 15.02.2023).

51. Blue Flag. URL: <https://www.blueflag.global/> (дата звернення: 10.05.2023).

52. Deep State MAP. Мапа війни в Україні. URL: <https://deepstatemap.live> (дата звернення: 10.04.2023).

53. Euro MAB. UNESCO Workshop on Ecotourism, Rome, Italy. 2002. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127757> (дата звернення: 10.02.2023).

54. Foris D., Florescu A., Foris T., Barabas S. Improving the Management of Tourist Destinations: A New Approach to Strategic Management at the DMO Level by Integrating Lean Techniques. Sustainability. Vol.12. Issue 23. 2020. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/23/10201> (дата звернення: 15.02.2023).

55. Green Key. URL: <https://www.greenkey.global/> (дата звернення: 11.04.2023).

56. International Union for Conservation of Nature. URL: <https://www.iucn.org/> (дата звернення: 17.02.2023).

57. Lindberg K., Hawking D. Ecotourism: a Guide for Planners and Managers. North Bennington, 1993. Vol. 1. 175 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/249701061_Book_Review_Ecotourism_A_Guide_for_Planners_and_Managers (дата звернення: 10.03.2023).

58. Mondino E., Beery T. Ecotourism as a learning tool for sustainable development. The case of Monviso Transboundary Biosphere Reserve, Italy Journal of Ecotourism. 18:2. 2019. pp. 107–121. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14724049.2018.1462371> (дата звернення: 09.02.2023).

59. Romanenko, Y. O., Boiko, V. O., Shevchuk, S. M., Barabanova, V. V., & Karpinska, N. V. «Rural development by stimulating agro-tourism activities». International Journal of Management, 2020. № 11(4), С. 605–613. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2051/1/Barabanova_article_NP_Scopus_2020.pdf (дата звернення: 22.05.2023).

60. The International Ecotourism Society. URL: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> (дата звернення: 17.02.2023).

61. United Nations URL: <https://news.un.org/en/> (дата звернення: 01.05.2023).

62. Western D. Defining Ecotourism. Ecotourism: a Guide for Planners and Managers. North Bennington, 1997. Vol.1. P.7–11. URL: https://www.academia.edu/4278932/Ecotourism_A_guide_for_planners_and_managers_vol_2_edited_by_Kreg_Lindberg_Megan_Epler_Wood_and_David_Engeldrum_The_Ecotourism_Society_North_Bennington_Vermont_1998_No_of_pages_244_tables_figures_references_locations_and_sites_index_Price_20_members_25_non_members_ISBN_0 (дата звернення: 12.02.2023).

63. World Tourism Barometer. World Tourism Organization. URL: <https://www.e-unwto.org/loi/wtobarometereng> (дата звернення: 11.04.2023).

64. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 18.02.2023).

65. World Wildlife Fund. URL: <https://wwf.ua/> (дата звернення: 19.02.2023).

ДОДАТКИ

Таблиця А.1 – Розподіл в'їзних туристів, обслугованих туроператорами та турагентами за метою поїздки та регіонами у 2020 році

Регіон	Кількість туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	1957410	59627	1871767	14603	1165	4557	5691
Вінницька	7936	–	7936	–	–	–	–
Волинська	2726	–	2657	69	–	–	–
Дніпропетровська	22611	64	22027	283	–	108	129
Донецька	10324	–	10312	10	2	–	–
Житомирська	5052	–	5052	–	–	–	–
Закарпатська	7893	–	7893	–	–	–	–
Запорізька	17984	450	17047	487	–	–	–
Івано-Франківська	54864	55	54805	4	–	–	–
Київська	14086	4897	8587	495	15	92	–
Кіровоградська	1937	–	1924	13	–	–	–
Луганська	404	–	402	2	–	–	–
Львівська	52690	125	41118	11447	–	–	–
Миколаївська	2890	–	2888	2	–	–	–
Одеська	14948	1141	13703	10	67	–	27
Полтавська	2660	24	2636	–	–	–	–
Рівненська	5186	–	5186	–	–	–	–
Сумська	4199	1755	2440	4	–	–	–
Тернопільська	2318	–	2318	–	–	–	–
Харківська	18164	18	18091	55	–	–	–
Херсонська	2426	–	2426	–	–	–	–
Хмельницька	5312	–	5311	1	–	–	–
Черкаська	1811	–	1809	2	–	–	–
Чернівецька	4555	24	4504	7	20	–	–
Чернігівська	4383	–	4383	–	–	–	–
м.Київ	1690051	51074	1626183	1712	953	4465	5664

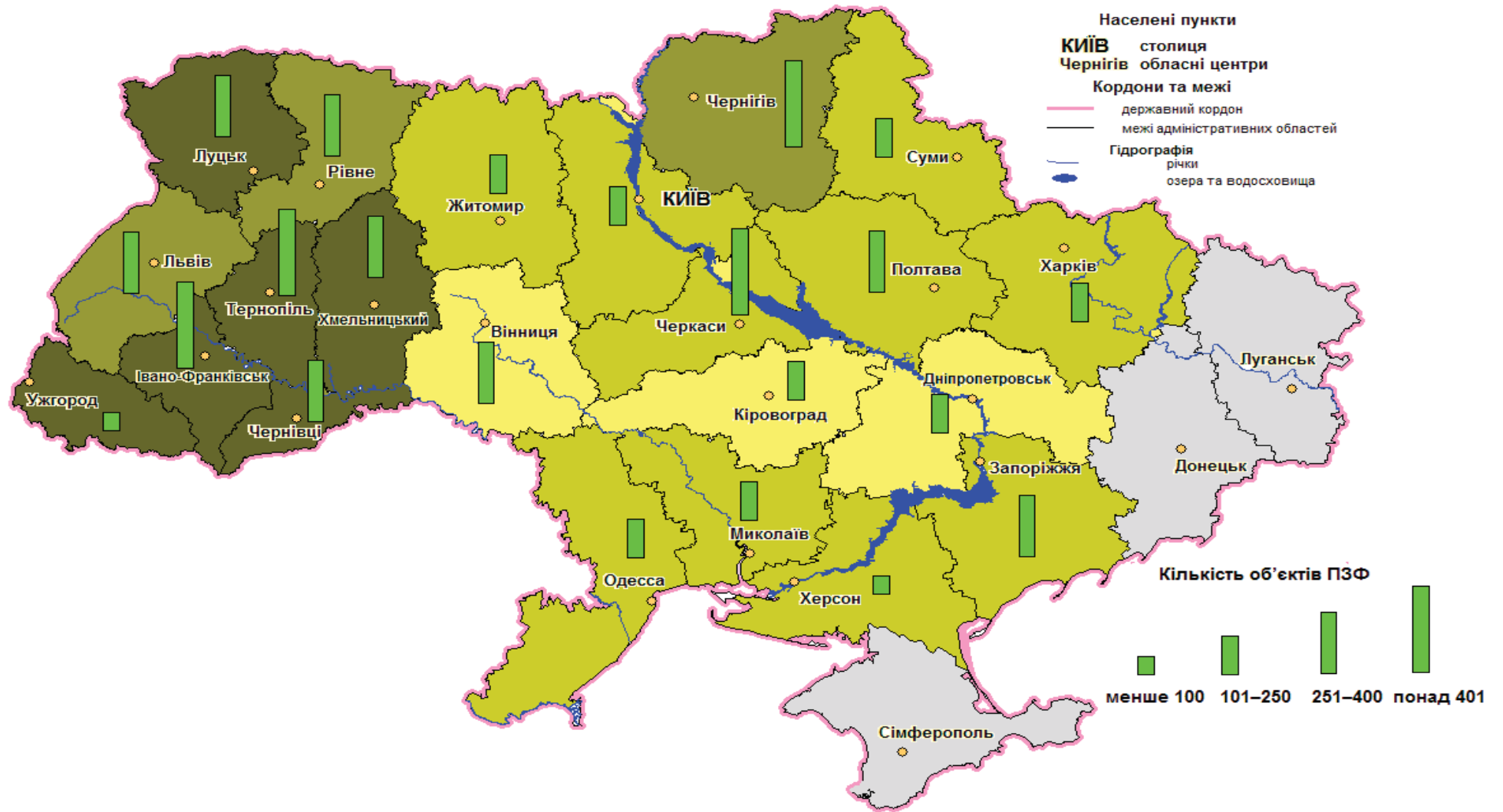
Джерело [13]

Таблиця Б.1 – Розподіл внутрішніх туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за метою поїздки та регіонами у 2020 році

	Кількість внутрішніх туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
Україна	187530	45057	121628	13729	573	2225	4318
Вінницька	5128	–	5128	–	–	–	–
Волинська	297	–	241	56	–	–	–
Дніпропетровська	2323	35	1901	279	–	–	108
Донецька	3484	–	3480	4	–	–	–
Житомирська	138	–	138	–	–	–	–
Закарпатська	2250	–	2250	–	–	–	–
Запорізька	5924	309	5128	487	–	–	–
Івано-Франківська	50176	55	50117	4	–	–	–
Київська	468	13	376	64	15	–	–
Кіровоградська	20	–	18	2	–	–	–
Луганська	4	–	2	2	–	–	–
Львівська	18371	–	7104	11267	–	–	–
Миколаївська	136	–	134	2	–	–	–
Одеська	1917	537	1355	1	24	–	–
Полтавська	751	9	742	–	–	–	–
Рівненська	1060	–	1060	–	–	–	–
Сумська	2338	1653	681	4	–	–	–
Тернопільська	437	–	437	–	–	–	–
Харківська	4230	–	4175	55	–	–	–
Херсонська	1823	–	1823	–	–	–	–
Хмельницька	745	–	744	1	–	–	–
Черкаська	617	–	615	2	–	–	–
Чернівецька	520	8	485	7	20	–	–
Чернігівська	110	–	110	–	–	–	–
м.Київ	84263	42438	33384	1492	406	2225	4318

Джерело [13]

Додаток В

Джерело [16]

Рисунок В.1 – Територіальний розподіл об'єктів природно-заповідного фонду України

Назва національного природного парку	2015			2016			2017			2018			2019			2020		
	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги	Кількість зареєстрованих відвідувачів	к-ть осіб, обслугованих екскурсіями	к-ть осіб, яким були надані тур./рекреаційні послуги
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Білобережжя Святослава	8497	681	7816	16 628	651	15977	24612	235	24377	26822	307	26515	25473	327	25146	32816	388	32428
Бузький Гард	за весь період – 221554 відвідувачів, обслуговано екскурсіями – 2876 особи, надано туристичні послуги – 123670 осіб																	
Великий Луг	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Верховинський	За весь період – 19159 осіб																	
Вижницький	д/в	д/в	9341	д/в	д/в	9456	д/в	д/в	8475	д/в	д/в	9519	д/в	д/в	8963	д/в	д/в	2880
Галицький	10800	544	д/в	12237	596	д/в	16701	636	д/в	23942	445	д/в	28588	485	д/в	14531	87	д/в
Голосіївський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Гомільшанські ліси	9304	1000	1256	9262	880	1692	7501	271	462	7560	530	3693	7743	752	2010	8557	778	д/в
Гуцульщина	16688	15187	1401	21399	19474	1825	23028	20956	2072	21876	20391	1485	23346	21394	1952	3529	3229	300
Деснянсько-Старогутський	362	д/в	342	362	д/в	318	576	д/в	482	436	д/в	329	391	д/в	280	293	д/в	287
Джарилгацький	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Дністровський каньйон	3650	275	д/в	3812	176	д/в	4122	273	д/в	4350	267	д/в	4686	56	д/в	2100	56	д/в
Зачарований край	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Кармелюкове Поділля	відвідувачів за весь період – 2278, обслуговано екскурсіями – 1823, надано туристичні послуги – 951 особи																	
Кременецькі гори	2560	334	д/в	2950	384	д/в	3524	671	д/в	4987	995	д/в	2668	593	д/в	1100	300	д/в
Мале Полісся	13	10	10	19	15	17	14	12	12	245	241	243	309	302	304	97	91	94
Меотида	відвідувачів за весь період – 11260 осіб, обслуговано екскурсіями – 9570 осіб, надано туристичні послуги – 9570 осіб																	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Нижньосульський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Олешківські піски	172	172	0	266	266	0	1264	1264	0	2736	2736	0	4932	2382	2550	11866	8252	3614
Пирятинський	Кількість осіб, обслугованих екскурсіями за весь період – бл. 2500, кількість осіб, яким були надані туристичні послуги – бл. 800																	
Північне Поділля	647	д/в	д/в	815	д/в	д/в	957	д/в	д/в	913	д/в	д/в	790	д/в	д/в	93	д/в	д/в
Подільські Товтри	13592	5528	д/в	13445	5580	д/в	7935	10520	д/в	13641	10123	д/в	14032	10240	д/в	17513	6450	д/в
Прип'ять-Стохід	2956	1725	4681	950	1065	2015	1966	1965	3931	2135	2325	4460	2289	1380	3669	497	1095	1592
Синевир	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Сколівські Бескиди	за весь період – 53 тис. осіб обслуговано екскурсіями, 410 тис. осіб – надано туристичні послуги																	
Слобожанський	2743	295	2448	4497	870	3627	7287	1068	6219	4047	670	3377	4014	693	3321	1479	393	1086
Тузовські лимани	понад 600 тис. відвідувачів, 2500 осіб обслуговано екскурсіями, понад 20 тис. осіб, яким було надано платні послуги																	
Цуманська пуца	–	-	-	246	48	48	307	107	107	315	259	259	806	383	60	60	60	60
Черемоський	150	д/в	д/в	320	д/в	д/в	225	д/в	д/в	230	д/в	д/в	235	д/в	д/в	50	д/в	д/в
Хотинський	д/в	д/в	д/в	д/в	105	0	д/в	49	598	д/в	52	238	д/в	89	0	д/в	19	443
Шацький	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Гетьманський	д/в	д/в	2800	д/в	д/в	2750	д/в	д/в	4834	д/в	д/в	4870	д/в	д/в	5252	д/в		8057
Дермансько-Острозький	212	д/в	68	1216	д/в	338	2642	д/в	598	2801	д/в	289	8360	д/в	410	134		134
Ічнянський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Карпатський	87042	3000	д/в	81099	2950	д/в	69222	4600	д/в	79840	6000	д/в	93184	6000	д/в	65404	900	
Мезинський	2286		2428	2076			3693		3857	3139		3303	2840		2941	2916		3077
Нижньодністровський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Ужанський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в
Яворівський	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в	д/в

Джерело [32]

Рисунок В.1 – Відвідувачі національних природних парків України у 2015-2020 роках

Джерело [41]

Рисунок Д.1 – Екоготель GM Eco Bubble Hotel

Джерело [41]

Рисунок Д.2 – Екоготель «Ковчег»

Додаток Е

Джерело [55]

Рисунок Е.1 – Карта екоготелів світу, що входять до міжнародної сертифікаційної програми «GreenKey»

Додаток Є

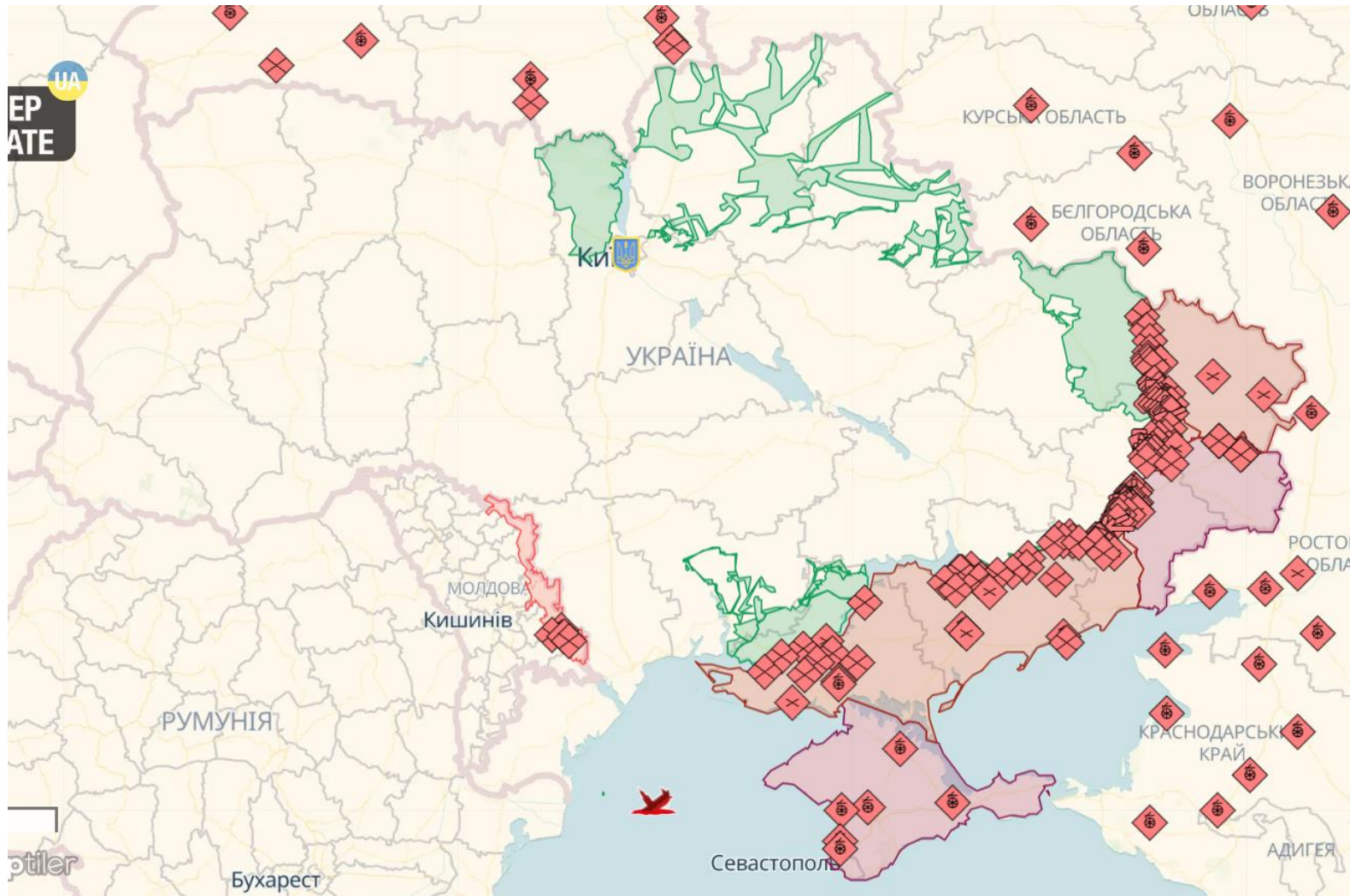

Джерело [51]

Рисунок Є.1 – Карта українських пляжів, що входять до міжнародної сертифікаційної програми «BlueFlag»

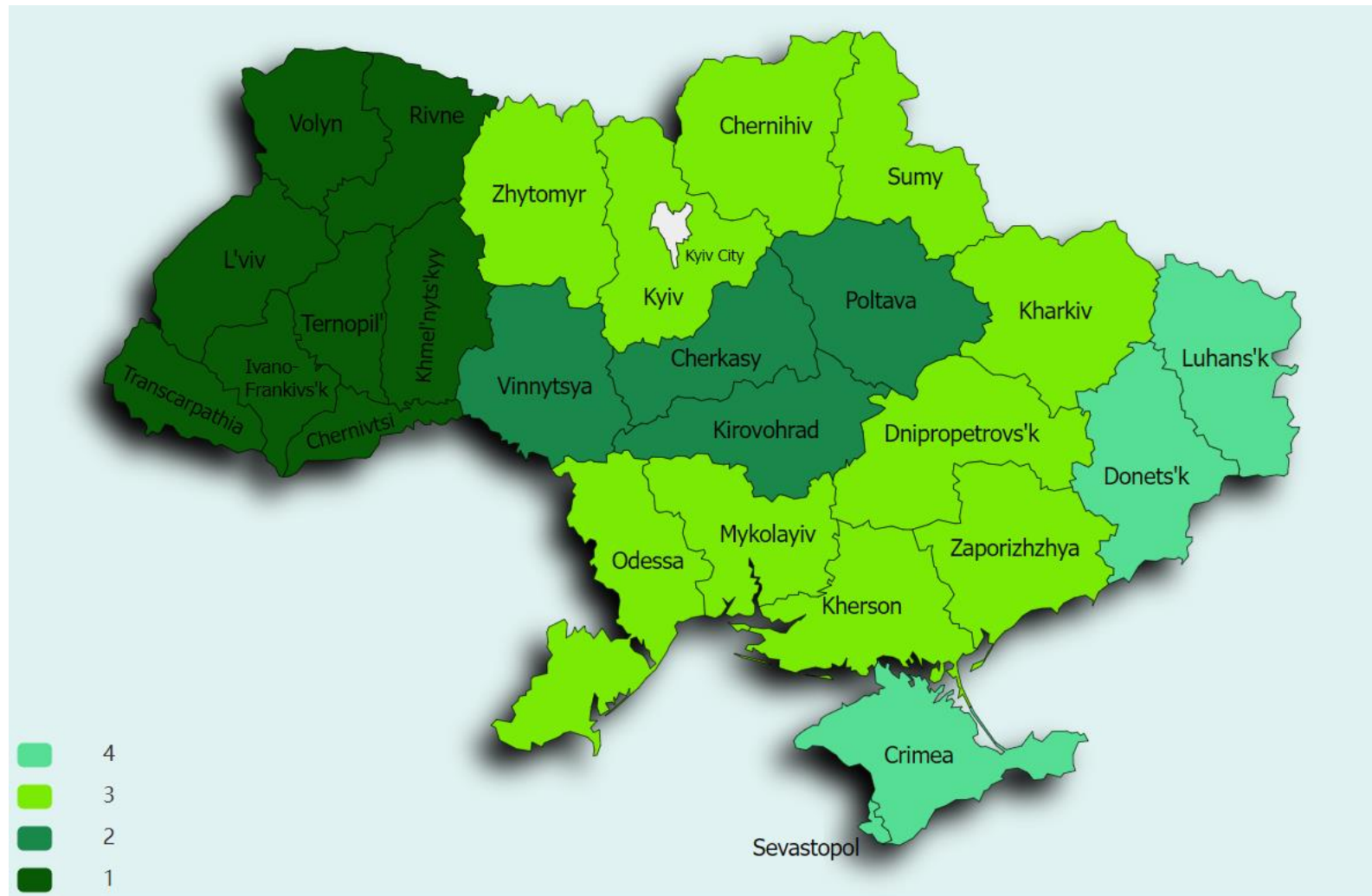
Додаток Ж

Джерело [52]

Рисунок Ж.1 – Deep State MAP (станом на 30.04.2023 р.)

Додаток 3

Джерело [створено з використанням сервісу <https://paintmaps.com/>]

Рисунок 3.1 – Карта розподілу регіонів за екотуристичним потенціалом

Джерело [21]

Рисунок І.1 – Етнографічний комплекс «Українське село»